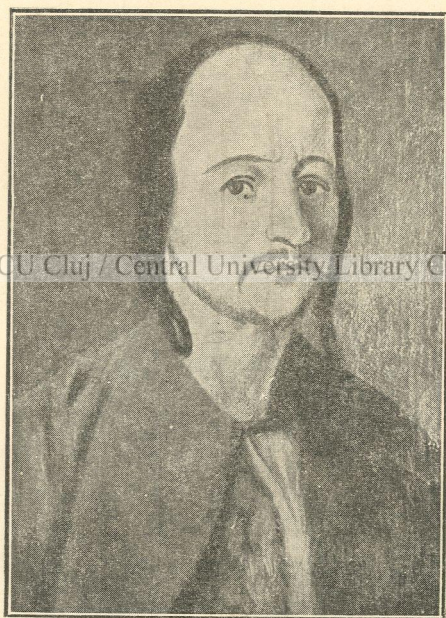

BLAJUL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL I. No. 11. NOEMVRIE 1934

B L A J U L

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

COMITETUL DE EDITURĂ: *Dr Vasile Aftenie, Ioan Arieșan Olimpiu I Barna, Pompeiu Bârlea, Liviu Chinezu, Nicolae Comșa, Ion Covrig, Petru Cristea, Dr Ioan Cristea, Isaia Cristian. Pavel Dan, Iosif G. Evrard, Dr Virgil Fulicea. Dr Coriolan Pop-Lupu, Dr Nicolae Lupu. Ioan Mățieș. Teodor Megieșan, Ademar Merckx, Emil Mesaroș, Iuliu Moga, Octavian Modorcea. Ioan Moldovan. Ovidiu Neamțiu. Augustin Nemeș, Victor Oros, Emil Pintican, Alexandru Pol, Dr Gavrilă Pop, Filip Pop, Dionisie Popa, Laurian Puia, Ioan Radocea, Ioan Rinea, Dr Leon I. Sârbu, Virgil Stanciu, Virgil Stoica, Vasiliu Suciū, Dr Ioan Suciū, Dr Septimiu Todoran. Nicolae Țarină.*

COMITET DE REDACȚIE: *Dr Nicolae Lupu, Ion Covrig, Pavel Dan, Dr Virgil Fulicea, Dionisie Popa, Dr Ioan Suciū, Nicolae Țarină.*

SECRETAR DE REDACȚIE: Nicolae Comșa
BCU Cluj / Central University Library Cluj

Abonamentul anual Lei 180
Pentru instituții, autorități și străinătate . „ 300
Exemplarul „ 18

Redacția și Administrația: Blaj, str. Reg. Ferdinand, 23.

BLAJUL

Ad not. 1914

O tragedie românească de acum 150 de ani

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor
Virgiliu, Eneida, IV, 625.

În țara întregită prin virtutea strămoșească reinăscută, se sărbătorește acum aniversarea împlinirii unui secol și jumătate dela izbucnirea cumplitei răscoale țărănești dela 1784, condusă de cei trei frați de cruce: *Horia, Cloșca și Crișan*.

Centenarul acestei revoluții a fost comemorat — la 1884 — numai din partea fraților din țara liberă de pe atunci. Un grup de români entuziaști — sub conducerea profesorului *Gheorghe Secășianu* — fost elev al Blajului, refugiat cu alți tovarăși în România, pentru a scăpa de prigoana ungurească — au editat chiar un album, unde prin articole pline de un patriotism exaltat și de versuri cu accente de ură și răzbu-nare la adresa călăilor Românilor din Ardeal, se eterniza figura lui *Horia* și a tovarășilor săi, și se proslăvia jertfa țăranilor români din județele Alba, Zărand și Hunedoara, adusă pentru îmbunătățirea, soartei lor și pentru înstăpânirea Românilor asupra Ardealului, prin stârpirea elementului maghiar asu- pitor și parasitar.

Tot la 1884, avocatul și istoricul ardelean trecut din- colo, *Nicolae Densușianu*, a eternizat într'o monografie mo- numentală — fruct al unor îndelungate și migăloase cercetări istorice: *Revoluția lui Horia*.

Această lucrare, într'adevăr un „livre d'or“ prin exce- lență, poate fi socotită de contribuția Ardealului pentru co- memorarea centenarului revoluției lui *Horia*, a cărei pome- nire în Ardealul reîncopciat la Ungaria, atunci era imposibilă.

O soarte bună a favorizat neamul românesc, așa încât noua aniversare, cea de 150 de ani, o poate face, nestânjinit, toată suflarea românească, dela Nistru pân' la Tisa.

În câteva tablouri vom face și noi o reprivire asupra antecedentelor și asupra unor aspecte din revoluția țărănească dela 1784, condusă de niște precursori ai libertății naționale.

*

O soarte crudă. — Soarta neamului nostru de pe aceste plaiuri a fost una din cele mai nedrepte și mai jalnice sorți pe cari le-a cunoscut vreodată istoria unui popor.

Neamul de origine împărătească se văzu rând pe rând despuiat de toate prerogativele suveranității sale, de către barbari usurpatori, cari din Câmpia Panoniei, — unde au izbutit să se mențină, — au străbătut în secolul al XI-lea și în Transilvania.

Poporul românesc din Ardeal, care în documentele secolului al XIII și XIV apare ca un popor militar liber, cu teritoriile (Țara Făgărașului, Hațegului, etc.) și clasele sale naționale (voivozi, cnezi, boieri, castrensi), cu instituțiile sale particulare (mos maiorum, ius Valachicum 'ab antiquo), ca o națiune politică deosebită de conlocuitorii venetici: unguri, săcui și sași; din secolul al XIV-lea începe să decadă. Din oameni liberi, Românii ajung iobagi, fără proprietate și fără libertate; se pomenesc sclavi fără drepturi civile și politice. Devin misera plebs contribuens.

Ei ajung un popor de hiloți, supuși unei asupriri întreite: *religioasă, socială și națională.* — Regii și nobilimea, călăuziți de spiritul de proselitism, voiau să convertească pe Românii ortodocși la religia catolică, în baza principiului: Cuius regio illius religio. — Feudalii lacomi au acaparat rând pe rând cu volnicie pământurile lor, făcând din niște oameni liberi, nesupuși sarcinilor feudale, niște iobagi legați de o glie străină (glebae adscripti), cari în afară de simbria pentru munca lor nu mai aveau nimic. — Era în sfârșit, opresiunea națională, pe care o exercitau față de Români, cari erau elementul băștinaș și majorator, cele trei națiuni privilegiate ale Ardealului: Ungurii, Săcuii și Sașii, dar în special Ungurii. Ura și frica îi îndemna să țintească la extirparea Românilor. În nefasta și faimoasa constituție a așa ziselor Approbatae se și dispunea că „locuitorii cari se țin de secta Românilor sau Grecilor se sufăr în Țară provizoriu (pro tempore), până

le va plăcea Principilor și pământenilor țării (usque ad beneplacitum Principum et Regnicolarum)⁴. Nici neamul, nici legea Românilor nu erau recunoscute. Ei erau abia tolerați, și aceasta numai fiindcă domnii feudali nu se puteau lipsi de brațele Valachilor cari le lucrau moșiile.

Între poporul sărăcit, maltratat și desprețuit ca o castă de paria și între grofii și baronii îmbuibăți, îngâmfăți și neomenoși, nu puteau exista alte relații de ordin sentimental decât acelea de ură reciprocă. Din această ură va țâșni dorul de răsbunare al sclavului contra asupritorului.

Numeroasele revoluții petrecute în Ardeal contra domnilor de pământ, sunt o confirmare al afirmației aceluși scriitor maghiar (Acsádi), care într'un moment de sinceritate a recunoscut cumcă nicăiri în Europa feudalismul nu s'a manifestat într'o formă atât de barbară și de hrăpăreață ca în Ugaria, și nicăiri n'a exploatat și tiranizat pe iobag în așa măsură ca în Transilvania.

Când păharul suferințelor se umplea, când cuțitul ajungea la os, sclavul român, din sufletul căruia n'a dispărut cu totul nici când vechea virtute și demnitate strămoșească, se ridică să-și facă singur dreptate. Iobagul român atunci uza de singurul drept, de singura speranță pe care nu i-o putuseră răpi asupritorii: revolta, răzvrătirea, răzbunarea.

Sunt numeroase cazurile când pământul Transilvaniei a fost stropit cu sângele călăilor, iar cerul a fost înroșit de vâlvătăile averilor rău agonisite.

După 1437 și 1514, nu se putea să nu urmeze și 1784.

Un Împărat demofil și umanitar avea să încerce ușurarea sarcinilor iobagilor români, și prin aceasta să alimenteze încrederea în Împăratul și nădejdea în zile mai fericite.

Împăratul filosof, Iosif al II-lea, care prin ideile sale luminate se încadra între precursorii intelectuali ai marelui revoluții franceze, în dorința sa de a îndrepta soarta popoului, n'a pregetat, ca un al doilea Harun al Rașid, să străbată vasta sa împărăție, pentru a se convinge „de visu“ despre situația supușilor săi.

În cursul celor două călătorii făcute prin Ardeal în anii 1773 și 1783, Împăratul primea personal miile de jalbe cari i se predau din partea iobagilor năpăstuiți; celor cari înge-

nunchiau înaintea lui le zicea în românește: „scoală!, scoală!“, iar privitor la petiții adăuga: „oi căuta“.

Cum n'ar fi simțit dragoste și încredere țărani români față de un astfel de împărat, care le vorbea românește, le asculta plângerile și nu se sfia să între în casele lor.

Și într'adevăr, Iosif II în ceea ce privește țărănimea avea o concepție diametral opusă aceleia a înaintașilor săi. El socotea pe țaran de clasa cea mai folositoare a societății, de talpă a țării, și ca urmare a acestei concepții democratice, se nizuia să-i ridice bunăstarea, scoțându-l de sub tirănia multi-laterală a feudalilor.

Țăranul simțea instinctiv că Impăratul ține mai tare la cei mulți și obidiți decât la cei puțini și îmbuibăți.

De aceea, când la reclamațiile lor nu primeau răspuns dela instanțele judecătorești și administrative locale, ei vor îndrăzni să-și trimită delegații până la curtea Impăratului, la Viena.

Un țaran deștept și cutezător nu va pregeta să ia asupra sa rolul de reprezentant al intereselor și doleanțelor confrăților săi din mocănimie. — *Vasile Nicola* din Albac, cu porecla familiară de *Ursu* și cu porecla poporală de *Horia*, va fi în stare să facă de patru ori drumul pe jos până la „Beciu“, ca să obțină dela milostivul împărat Iosif II ușurarea impozitelor nedrepte și încetarea maltratărilor la cari erau expuși moșii din ținutul Abrudului și Cămpenilor, din partea funcționarilor domeniului erarial al Zlatnei și ai comitatului. Anecdota a păstrat formularul unei petiții pe care ar fi prezentat-o Horia lui Iosif II. — Ea suna astfel:

„Mărite Impărate!

Impărțeala săptămânii:

Patru zile de robot;

A cincea la pescărit;

A șeasa la vânătoare;

Și toate acestea laolaltă, numai pe seama Domnului.

A șaptea zi, doară-i a lui Dumnezeu!

Apoi judecă prea drepte Impărate, cu ce o să ne mai plătim și noi de bir și de toate acele dări!“

(A. Odobescu, *Moșii*, p. 23. B, p. toți, nr. 473).

De asemenea se spune că, atunci când Horia i-ar fi zis împăratului că dacă nu se va face dreptate iobagilor români, apoi au să și-o facă ei înșiși, ucigând pe toți domnii lor unguri, — Iosif II ar fi răspuns: „*Thut ihr das!*“ — Faceți voi aceasta.

Că a spus-o sau n'a spus-o, nu se poate confirma. Fapt este însă, că Ungurii au crezut și în cursul și după potolirea revoluției, că lozinca lui Horia și a tovarășilor săi, că ceeace fac, fac „cu voia și cu porunca împăratului“, n'ar fi ieșit numai din capul lor.

Preludiul revoluției a fost conscrierea militară făcută în unele centre din Ardeal (Alba-Iulia, Hațeg) în vara anului 1784. Țăranii storși de neomenosul regim feudal al domnilor din comitate, râvneau la situația celor din comunele militarizate aparținătoare regimentelor de grănițeri dela Orlat, Năsăud și Caransebeș, înființate pe timpul Mariei Teresia (între 1762—1766). Și cum n'ar fi râvnit, când grănicerul devenea om liber, proprietar de pământ, scutit de sarcinile feudale și supus numai autorității militare, în schimbul singurei obligațiuni de a apăra granițele țării.

Deviza regimentului II de graniță dela Năsăud: „*virtus Romana rediviva*“, însemna o revenire la vechile tradiții militare ale Românilor, de pe timpul când erau țărani castrensi, liberi, nesupuși sarcinilor feudale, și îndatorați numai să facă prestații la cetăți, să le apere pe acestea precum și granițele în timp de războiu.

Țăranii începură să se înscrie cu multă însuflețire ca militari. Inceputul l-a făcut comuna Hăpria. Au urmat Henig, Straja, Dumitra, Vingard. Agitația pentru militarizare a luat așa proporții, încât în curs de 4 săptămâni se înscriseră la Alba-Iulia 81 comune din comitatul Albei, Turzii, Zarandului și a Cetății de Baltă. La fel era situația în comitatul Hunedoarei, unde satele grăbeau spre Hațeg, să se înscrie.

Ura de clasă și de rasă se deslănțue. Odată înscriși, țăranii nu se mai considerau obligați să presteze domnilor serviciile și taxele feudale. Mai mult, țăranii vorbeau despre trecerea în posesiunea lor a pământurilor iobăgești și despre împărțirea între ei a moșiilor domnești,

Dela dorințele și revendicările de ordin social-economic, țărani trec la cele de ordin național. Din gura țăranilor se aud vorbe ca: „Țara asta-i țara noastră“, „să-i stângem pe Unguri“*).

Sunt accentele urei implacabile dintre român și ungur, dintre asuprit și asupritor.

Nemeșii unguri alarmați de proporțiile pe cari le luaseră în Iulie și August 1784 agitațiile pentru înscrierea la grăniceri, și de pericolul ce-i amenința prin revolta și scăparea de sub mâna lor a iobagilor români, au început să facă intervenții desperate pe lângă guvernatorul baron Samuel Brukenthal dela Sibiu și pe lângă generalul comandant baronul Preiss, să se contramandeze și anuleze conscrierile făcute și să fie îndemnați țăranii să revină la ascultare față de domnii lor de pământ.

Dorința le-a și fost satisfăcută, dar pe lângă toate intervențiile, focul aprins nu s'a mai stâns, ci numai a dospit 2 luni sub spuză, pentruca la sfârșitul lunei Octomvrie să țâșnească cu toată puterea elementară, a unei revoluții țărănești.

Publicațiunile stăpânirii făcute prin sate și pe la târguri despre contramandarea conscrierii, nu mai aflau crezare. Țăranii de atâtea ori păcăliți, credeau că e vorba de o nouă înșelăciune a nobililor, de o nouă ascundere a voinții și ordinelor împărătești. — Țăranul Mihai Breteanu din Ostrov (țara Hațegului) strigă la 20 Septemvrie 1784 în târgul Sântă-Măriei (de lângă Hațeg), când li s'a făcut publicațiunea guvernului: „Nouă ne plac poruncile Înălțatului Impărat și voim să le urmăm până la cea din urmă picătură de sânge, dar fiindcă domnii nu ascultă de poruncile Impăratului, nici noi nu ne putem ținea de ele“. (Densușianu, o. c., p. 130).

Țăranii continuau să creadă că conscrierea făcută s'a întâmplat din ordinul împărătesc, că ea e bună, dovadă și faptul că ofițerii cari au făcut-o n'au fost pedepsiți, de aceea

*) Țăranul Florea Cozma din Gărbău zise către nobilul Szent-Pali: „E de geaba jupâne, pe voi pe nemeși, pe domni și pe unguri, ar trebui să vă scoată tot cu balegi din sat și din țara asta, că țara asta e a noastră, a voastră e țara ungurească, și în scurtă vreme vă și scoatem noi de aici“.

continuau să spună că ei afară de împăratul nu vor asculta de nimeni, nici de domnii feudali, nici de funcționarii comitatului, ci mai bine vor emigra în Țara-Românească. (Densușianu, p. 127).

Focul se aprinde. Horia — care din 1782 era urmărit cu ordin de arestare pentru drumurile sale la Viena, și care în vara anului 1784 a directivat mișcarea de militarizare a Românilor, cu scopul ca punând mâna pe arme, în primăvara anului 1785 să pună în picioare întreg Ardealul, să extirpeze pe toți nobilii și pe unguri, ori să-i facă români botezându-i în legea românească și astfel sub scutul Casei de Austria să instaureze domnia românească în Transilvania, în conformitate cu ideile liberale și egalitare iosefiniste, — a socotit că nu mai e de așteptat, că orice întârziere poate fi primejdioasă siguranței sale personale și a celorlalți șefi ai conspirației.

De aceea trimite pe tovarășul său *Gheorghe Crișan* alias *Gheorghe Giurgiu* din Cărpiniș (originar din satul Vaca de lângă Brad) să vestească celor din Zărandy poruncile împărătești. — La târgul de săptămână dela *Brad*, din 28 Octombrie 1784, apoi în adunarea din satul *Mesteacăn* (dintre Brad și Țebea) din 31 Oct., Crișan comunică țăranilor că Horia a adus dela Impăratul un ordin, ca țăranii români să capete arme și să nu mai facă servicii nobilimii. Arată totodată o cruce aurită cu chipul împăratului și o scrisoare, despre cari spunea că i le-a dat lui Horia însuși Impăratul. — Deci lozinca era: după arme la Alba-Iulia, să se facă grăniceri, să scape de iobăgie și să asculte o nouă poruncă împărătească ce urma să li se publice. — Hotărăsc plecarea de îndată. Cei 500–600 țărani, evitând Bradul, pentru a nu fi împiedecați de Ungurii de acolo, apucară peste comunele Vaca și Sdrapți spre Zlatna, unde urma să-i aștepte Horia. Poposiră în drum la satul *Curechiu*. La Curechiu doi subprefecți și un gornic șpion, cari aveau misiunea să dețină pe Crișan, sunt măcelăriți. Atunci Crișan le publică el, așa zisa noua poruncă împărătească, care ar fi constat în stângerea tuturor nobililor și a Ungurilor din Ardeal, cari se împotrivesc ca ei să primească arme și cari ascund poruncile împărătești referitoare la ușurarea sarcinilor iobagilor.

Țăranii sub conducerea lui Crișan nu mai continuă drumul spre Alba-Iulia după arme, ci se întorc în județul Zarand, începând războiul de rasă dintre Români și Unguri.

Revoluția era acum deslănțuită. Ura și răsbunarea își cereau răsplata, după legea talionului: ochiu pentru ochiu și dinte pentru dinte.

In toiul revoluției. Focul aprins în Zarand, și care a mistuit nobilimea și curțile domnești din Crișcior, Brad și Ribița, a trecut în munții Abrudului, unde revoluția a fost organizată de Horia și Cloșca (Ioan Oarga din Cărpiniș).

După jurământul teribil depus de gloatele de țărani adunate în satul Blăjeni (dintre Brad și Abrud) sub conducerea lui Horia, Cloșca și Crișan, jurământ, conform căruia, din poruncă împărătească aveau să stârpească pe toți ungurii cari nu vor primi legea românească, — trupele de țărani pleacă spre Abrud și Cămpeni, să-și execute programul. De acum înainte fiecare sat din județele Zarand, Alba și Hunedoara se va simți îndreptățit să-și execute domnul de pă-mânt ungar, să-și taie cocoșul, după cum se zicea într'un limbaj alegoric.

Gloatele insurgente ale țăranilor vor ajunge să atace și puternica cetate Deva, iar Horia, la 11 Noemvrie 1784, va trimite nobilimii din județul Hunedoarei — refugiata acolo —, faimosul său ultimatum, în care va cere desființarea clasei nobilimii, egalitate la plătirea dărilor, iar moșiile nobililor să se împartă între popor.

Cu preoți și crucea în frunte, în numele lui Dumnezeu și a Împăratului, țăranii lui Horia, Cloșca și Crișan s'au angajat la o luptă pe viață și pe moarte cu asupritorii lor de veacuri.

În crâncenul războiu de exterminare a neamului unghuresc din Ardeal, ei n'au cruțat decât pe cei cari se botezau în legea românească ortodoxă și pe femeile și fetele cari erau măritate după iobagi români și se îmbrăcau în haine românești.

Numai în Abrud și Roșia au constrâns să treacă la religia românească 1122 cetățeni unguri: reformați, catolici și unitari, iar în Zarand au botezat 117 prinsoneri unguri.

Și valurile revoluției creșteau. Un sat se contamina dela celalalt. In sunetul clopotelor iobagii se ridicau împotriva domnilor lor. In Ardeal începea să fie o lume a țăranilor români, o lume a lui Horia. In județele Alba, Hunedoara și Zărand, pe Mureș, Arieș, Crișul Alb și Streiu, în cursul lunei Noemvrie era stăpân Crăișorul dela Albac. Nu se mai putea circula decât cu pașapoarte dela oamenii săi, în cari se adeverea că „acesta e bun român“.

Suprimarea nobililor și particularilor unguri (în districtul Hunedoarei 133) distrugerile și incendierile curțiilor și castelurilor lor (numai în Țara Hațegului au fost devastate 232 curți nobilitare din 61 de comune) săvârșite în cele câteva săptămâni de revoluție, sunt după cum spune Nicolae Densusianu, (o. c. p. 172) o tragică răzbunare a trecutului. Era răzbunarea pentru secole întregi de nedreptate și batjocură la adresa poporului român. „Țăranul român asuprit, și torturat sute de ani, el care văzuse distrusă întreaga lui individualitate politică, libertatea lui nimicită, proprietatea lui luată, religiunea lui declarată de idolatrie, numele de român egal cu numele de sclav, el care nu mai avea nici un tribunal la care să se poată plânge, se constitui acum singur în tribunal și singur își făcea dreptate“. (Ibid).

Căderea revoluției. Favorizați de atitudinea espectrală a baronului Preiss, comandantul suprem al armatei din Transilvania și de ținuta neutrală a armatei, revoluționarii înaintau nestânjeniți din sat în sat — vestind porunca împărătească de a stânge pe nobilii unguri, de a le prăda curțile și castelele și a le împărți averea mobilă și pământurile.

Însă Impăratul deși era iubitor de popor și simpatiza cu iobagii, nu dăduse o atare poruncă. Bietul preot unit Avram Șuluțiu din Cărpiniș o plătise cu viața, când, înainte de atacarea Abrudului, cerându-i Crișan să cetească poporului cărțile lăineștit date de împăratul Iosif, el ceti din ele, evangelia învierii, în loc de ceea ce le spusese Crișan oamenilor ca porunci ale Impăratului.

Fiindcă armata nu voise să intervină contra țăranilor fără ordin expres dela Impăratul, atât guvernul cât și comandamentul armatei dela Sibiu au încercat potolirea ei prin mijloace pacinice. Au fost solicitați episcopii români: *Ghedeon*

Nichitici dela Sibiu și *Ioan Bob* dela Blaj să-și dea concursul prin circulare către cler, ca să potolească pe revoluționari. Medicul oculist *Ioan Molnar* dela Sibiu a fost trimis de guvernatorul Brukenthal și de episcopul *Nichitici* în Zarand, unde la Brad, a luat contact cu *Crișan* și a consemnat la 17 Noem. cererile Românilor. Generalul *Preiss* a trimis pe locotenent-colonelul *Schultz* să se pună în legătură cu revoluționarii din Alba, să le afle păsurile și să încerce a-i pacifica. Prin locotenentul *Probst*, care vorbea bine limba română, *Cloșca* și *Ioan Horia* încheiară cu *Schultz*, la satul *Tibru*, un armistițiu pe 8 zile. Cererea atât a mocanilor din Alba cât și a celor din Zarand era să fie liberi de iobăgie și să fie militarizați, prinzonerii să fie eliberați, iar ordinele date de Impăratul pentru ușurarea sărăcimii să nu mai fie reținute (ascunse) de domni.

Atât *Molnar* cât și *Schultz* se obligaseră să aducă răspuns dela guvern la cererile lor, iar până atunci oamenii să se reîntorcă pe la casele lor. — Armistițiul dela *Tibru* a fost fatal pentru revoluția lui *Horia*. În loc de satisfacerea doleanțelor lor, *Schultz*, la noua întrevedere ce avu cu răsculații la *Câmpeni*, ceru extradarea căpitanilor.

O atare infamie țărani nu fură aplicați să facă. Ei ziceau că răscoala a făcut-o țara.

Focul revoluției se reaprinse. La ordinul lui *Horia* și la chemarea lui *Crișan* țărani au prins din nou armele lor obicinuite: sulițele, topoarele și furcile de fier și s'au concentrat pentru a ținea piept nu numai nobilimii care făcuse insurecție, ci la nevoie chiar armatei împărătești, care prin armistițiul dela *Tibru* i-a tras pe sfoară. Amnestia generală dată de Impăratul și pe care guvernul o publică în 30 Noemvrie, făcu însă ca mulți să se retragă pe la vetrele lor. Totuși lupte se dădură la *Râmeți*, *Lupșa*, *Brad* și *Mihăileni*. În lupta defensivă la care fură constrânse gloatele rău înarmate, de către armata care-i încunjurase, țărani se purtară vitejeste. Sorții izbânzii au înclinat de mai multe ori de partea lor. În cele din urmă însă iarna care se apropia și amnestia împărătească îi făcu să cedeze. *Horia* își dizolvă tabăra dela *Câmpeni* și se retrase dimpreună cu *Cloșca* în

pădurea Scorăcet din Munții Albacului, cu gândul de a merge în primăvara anului 1785 din nou la Impăratul.

Jertfa vieții. Căpitanii Horia și Cloșca nu și-au mai putut realiza gândul, căci sabia lui Damocle le atârna deasupra capului. S'au găsit trădători cari, de dragul premiului de 300 galbeni pus pe capul lor, să-i dea pe mâna locotenent-colonelului Kraj, însărcinat cu prinderea lor. Cu un gest desperat Horia aruncă în focul la care se încălzeau, stând în fața colibeii, mai multe hârtii pe cari le ținea ascunse în sân, probabil rezoluțiile cancelariei aulice dela Viena la unele din petițiile înaintate Impăratului.

Ferecați în lanțuri au fost duși peste Abrud și Zlatna la Alba-Iulia.

În 26 Februarie 1785 li s'a cetit, iar în 28 s'a executat în cetatea Bălgradului sentința capitală iscălită de contele Antoniu Iankovitsch, comisarul investigației. Această sentință năprasnică consta în frângerea cu roata a membrilor corpului, începând de jos în sus, iar corpurile lor urma să se despice și taie în 4 bucăți, capul și părțile corpului să se pună pe roate pe lângă diferite drumuri, iar inimile și intestinele lor să se îngroape pe locul execuției. — Aceași sentință, înafară de frângerea cu roata s'a executat și față de al treilea căpitan, Gheorghe Crișan, care deținut ulterior în comuna Mogoș, și-a pus capăt zilelor în închisoare, lipsind pe călăii săi de satisfacția de a-i răpi ei viața.

Horia și tovarășii săi au murit moarte de martir, în prezența câtorva mii de iobagi concentrați la Alba-Iulia prin forță și amăgiri, pentru a fi martori oculari la soarta ce-i așteaptă pe cei cari vor mai îndrăsni să se ridice contra domnilor de pământ și să-și facă singuri dreptate. Dar jertfa lor n'a fost de geaba. La câteva luni, în August 1785, Iosif II, prin o patentă desființă și în Ardeal servitutea personală a iobagilor și regulă printr'un decret împărătesc relațiile dintre țărani și domni.

După 270 de ani, prin sângele Românilor vărsat cu priлеjul revoluției lui Horia și prin drama cumplită desfășurată la Alba-Iulia, se ștergeau urmele iobăgiei căzută asupra țăranilor din Ungaria, ca o consecință a revoluției lui Doja, dela 1514.

Răzbunătorii. Pentru poporul român Horia a rămas un Crăișor mucenic, care și-a jertfit viața pentru binele obșteșc, un precursor al ideii naționale. Tragedia sa grozavă și cea a tovarășilor săi cerea un răzbunător.

Didona părăsită de Enea, murind cerea să se ivească din osemintele ei un răzbunător: *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor*. Și s'a găsit răzbunătorul în persoana lui Hannibal. — Despre Horia se spune, că murind ar fi strigat: Eu mor pentru națiune. (Odobescu, Moșii, p. 40). Iar cel care moare pentru națiune, trebuie să-și găsească un răzbunător. — Horia și-a găsit chiar mai mulți: pe compatriotul său, Regele Munților, *Avram Iancu*, care l-a răzbunat în 1848, pentru că apoi să-și găsească odihna sub gorunul lui Horia dela Țebea din Zarand; l-a găsit pe ultimul tribun *Amos Frâncu*, azi îngropat la Baia de Criș, care în Dec. 1918 a primit armata română în capitala Ardealului eliberat; l-a găsit pe cel care a fost adevăratul răzbunător al Crăișorului dela 1784, pe *Regele Ferdinand*, care prin războiul pentru unitatea națională (1916 — 1919) a reînființat Dacia Traiană și a dat țăranului român pământ și libertate.

Dr. Coriolan Suciu

Să sune tulnicile

Abrud, Abrud neprihănit,
Abrud, moșneag îndrăgostit,
De țara ta, de creste sure de nămeți,
De cântec haiducesc prin codrii tăi semeți,
Mai lasă vântul să vorbiască printre brazi,
Să hăuie din nou coclaurile tale
De răsculate chiote de jale.
Și povestește-ne, că suntem camarazi,
De cruntele harapnice de sbiri,
Cari te-au lovit și te-au făcut iobag
În numele nedreptei stăpâniri.
Apoi, mai răscolește pietrele străbunului pământ,
Să reînvie amintirile cari dorm în sarcofag
Și să plutească peste țară ca un vânt.
Să plângă iarăși clopotele din Albac.
Să sune tulnicile sfintei răsvrătiri...
Și să aprindem în altarele acestui veac,
Făclile izbăvitoarei amintiri.

Petre Bortoș

DINTR'UN CARNET.

Deșertăciune?

În după amiaza aceea, senină și caldă de Septembrie rubedenia mea Ilarie nu se liniști până nu mă văzu urnit din bârlog.

— Așa! Să vezi ce minunea lui Dumnezeu e acum în dealul viilor! Nu-i păcat să rămâi, pe-așa vreme toată după amiaza în casă? Dumneavoastră, cari v'ați făcut veacul în slujbele dela oraș, v'ați schimbat din oameni în lucruri. Vă simțiți mai bine între scaune și mese, între cei patru pereți muți, decât în lumea luminoasă a lui Dumnezeu, cea fără hotare. Ia te uită!

Rândunicile încă nu plecaseră. Tăiau văzduhul senin ca niște suveici electrice. Prin văzduh pluteau ușoare fire dese de funigei. Cerul era înalt, neclintit, de-un albastru verziu, înegurat ușor numai la marginile orizontului. Aerul cald, ca o bae imaterială, răcoritoare și odihnitoare pentru oasele bătrâne, mă mângăia și parcă mă adormia. Priveam cu ochii împăingeniți în zare, și îmi simțeam sufletul luat de apele visării.

Nu avea dreptate rubedenia mea Ilarie. Imi plăcea și mie pe-afară. Dar, cum eram oaspele lui numai pentru câteva zile, el era dornic să-mi arate multe de toate. Nu mai fusesem de-o grămadă de ani în sat. Și Ilarie mă purta cu ziua de cap, uitându-și câte ierni port pe umeri. Câte lucruri nu se schimbaseră în lipsa mea! Și Ilarie stăruia să le văd, ca un titlu de mândrie pentru sat și pentru hărnicia oamenilor dela noi. Și, mă zoră să hoinăresc mereu.

— Cine știe dacă le vei mai vedea vr'odată! Îmi spunea el, ca un îndemn, și nici decât ca o descurajare.

Și înainte de amiază îl însoții la niște lanuri de porumb. Cumpărase locurile din hărnicia lui.

Așa că eram mai mult ostenit în după amiaza aceea decât nesimțitor la frumusețile toamnei senine și plină de pace.

Dar cât ce eşirăm din sat și apucarăm spre dealul viilor, mă simții înviorat. Plumbul din ciolanele bătrâne mi se risipi. Aerul miresmat de aroma otăvii proaspete, de mirosul porumbiștilor în coacere, îmi întări pieptul și nu mai rămâneam în urma lui Ilarie. — Vezi așa, bădiță Vasilie“, zise cu zâmbetul pe buze ruda mea, mai tinără cu cincisprezece ani. „Vorba ceea:

Până trăiesc să'nverzesc

Că de-oi muri, putrezesc.

— Da ascultă Ilarie, zic eu, din prunii cei bătrâni mai rămas-a vr'unul la vie? Mi-aduc aminte că făceau nește prune bistrițe cu miezul galben ca aurul. Dacă mai sunt, prunele vor fi coapte acum. Spun drept că par'că m'aș răcori cu două-trei.

— D'apoi ce crezi, bădiță Vasilie, de florile mărului te duc eu la vie? Prune sunt multe anul acesta, și peste câteva zile le culegem. Prunii — unii s'au uscat, alții au crescut în loc, de același soi. Da eu nu-i mai cunosc care-s cei bătrâni și cei mai tineri, numai după crengile uscate. Dacă-i vezi adeseori, e ca și cu oamenii, bădițul meu: nu se cunoaște cine a murit. Vin tot alții în loc, și de când e lumea, vieața pe pământ parcă e vecinică: cu oameni tineri și bătrâni, cu copii și feciori cu arbori mari și lugeri și pueți. O să vezi dumneata și pruniștea: mie mi se pare că-i tot așa decând o știu.

Incepurăm să urcăm coasta. Era drum bătut, pie-los, și era cărare alătura prin pașiștea mirositoare. Mergeam pe cărare, după Ilarie, care începu să fluere o doină de pe Secaș, domoală ca o cadență largă de valuri. Era mare meșter în fluerat, și nu-i scăpa nici o întorsătură a cântecului.

Imi răsăriră curând în suflet icoane ale copilăriei, când, dela porțiță, petreceam seara cu încântare pe feciorii juni cari plecau cu vitele la păscut pentru noapte, fluerând ca Ilarie acum, sau cântând. Și nu-mi mai dădui seama de greutatea urcușului, până ce nu mă trezi munca hărăitoare a pieptului bătrân.

— Mai încet, păgânule, ori vrei să mă înăbuș?“

— Haida-hai! Nu mai avem decât o aruncătură de băț. până în vârful dealului“.

Totuși se opri și mă așteptă.

— Te-ai ținut bine, n'am ce zice!

Numai deprinderea vă lipsește celor dela oraș. Incolo, este duh!

— Este răbdare“. zic eu pentru a-l necăji.

Ilarie nu mă crezu.

— Se poate, bădiță Vasilie, să fie răbdare? Eu zic că-i bucurie și plăcere pentru ori ce suflet omenesc să privească această minunăție a lui Dumnezeu. Că alta e frumuseța primăverii, alta a verii și, iarăși, alta a toamnei. Ia'te uită!“

Și el făcu o mișcare largă cu brațul drept.

Eram în capul viilor ruginii, cu o dungă neagră la poale: pruniștile. Frunza prunilor se scuturase în bună parte. Nucii uriași încă nu fură atinși de brumă. Ridicau în cer cupole bizantine, de pe umerii dealului. Cât bătea ochiul, coasta roșcată, împânzită de funigei. O mireasmă dulce de pângă, adia spre noi. Mierle negre, gaițe stropite cu roș și albastru, coțofane elegante în alb cu negru, se ridicau ori se pierdeau în marea de aur ruginiu.

Din când în când se auziau lătrând, sus la colibă, câinii vighitorului. Și o liniște, o pace ca'ntr'un templu nescârșit. Nu știu cum îmi părea că numai în soarele, liniștea și pacea de aici, se pot coace pe'ndelete strugurii, și că pacea e poruncită de taina acestei plămădiri de vieață viitoare, în toamna luminată.

Intrarăm în pruniște. Gustarăm prune și struguri. Gustul lor îmi deșteptă din nou copilăria. La un cules de vii, odată...

Și sufletul se lăsă dus departe, deși par'că numai ieri a fost culesul acela...

Când mă trezii din visare, Ilarie mai puse pe pașiște câțiva struguri, aduși de el.

— Cunosc vițele cele mai văratice. Dar anul ăsta, toți sunt dulci la vremea asta. Parcă au prea grăbit. Iacă nu i-a brumat și viespii se adună ca la miere.

Mai gustai din boabele ruginii.

— O să aibă probe multe, mustul din anul ăsta, bădiță Vasilie. Iar o să-l cumpere jidovii pentru *cușer*.

Ei plătesc bine, și nu mai ai de furcă nici cu culesul. Da' eu m'am gândit că anul ăsta să nu vând nimic. Prin dulcele Crăciunului o să avem nuntă, bădițul meu, și te-aș ruga să nănășești.

— Nastasia?

— D'apoi ea! I-a venit ursita și ceasul. Ionu lu' Parască!

— Să fie într'un ceas bun.

— Să te-audă Dumnezeu. Dar ai să vii? Iată că pân' acum mi-am uitat să-ți spun.

— Viu, Ilarie, s'ar putea să nu v'ascult?

— Apoi de, așa-i ursita lumii și a vieții bădiță Vasile“ zise Ilarie lăsându-se pe-o dungă și privind departe. „Vieața își ține legile ei cele de veci. Și umple mereu pământul. Pentru aceea nu înțeleg eu ce spune la cartea sfântă: „Deșertăciunea deșertăciunilor, și toate sunt deșertăciuni“.

— Țasta-mi pare c'a spus'o David proproc“ zic eu.

— Ba nu, bădițul meu. A eșit din înțelepciunea lui Solomon împărat.

— Și nu-i dai dreptate, Ilarie? Nu-i așa ursita vieții să fie deșertăciune toate?

Rubedenia mea se ridică în capul oaselor, își puse pălăria de-o parte pe pajiște, și zise:

— Nu-i nimic deșertăciune din câte sunt, bădiță Vasilie. Aici a zmintit-o Solomon cel înțelept. Că dacă lucrurile lumii ar fi deșertăciuni, ce crezi dumneata. le-ar mai fi zidit Dumnezeu? Ar mai fi făcut El cerul și pământul, soarele, luna și stelele, paserile aerului și peștii mării, iarba și pădurea și toate câte sunt pe cer și pe pământ, în frunte cu noi oamenii? Dumnezeu nu a făcut lucruri fără rost, căci zice cartea sfântă că însuși ziditorul a spus despre lucrurile mânilor sale că sunt bune și bine făcute. Iar dacă sunt bine făcute, și de Dumnezeu lăsate, nimic nu poate fi deșertăciune. Lucruri zadarnice poate face numai omul.

— Dar toate au un sfârșit Ilarie. Cerul și pământul vor trece. Par'că tot Scriptura spune și asta. Tu te

pricepi la cartea sfântă, cum te poți răzvrăti împotriva ei?

Ilarie făcu o mișcare în aer cu brațul liber, ca și când ar fi zis: Pace bună!

— Până va trece cerul și pământul, rămân minunile lui Dumnezeu în lume să se bucure oamenii și toate viețuitoarele, și să se folosească de ele. Până le ține Dumnezeu, nu sunt deșertăciuni, că altfel Tatăl nu le-ar fi zidit, ori le-ar fi risipit îndată după zidire. Nu, bădiță Vasilie, Solomon împărat a zămint' o cu vorba lui. El s'a săturat prea tare din toate bunătățile vieții, și-mi pare mie că de aceea a vorbit așa. Dar lumina și căldura soarelui nu-s deșertăciuni, nici viia asta plină de roadă, nici prunele brumate de pulberea nopților de toamnă. Ceeace te bucură și face să-ți crească sufletul, sunt lucruri minunate și vrednice de laudă.

— De bisericos ești mare bisericos, Ilarie, da-mi pare mie că ai căzut în erezie. Mai dăunăzi îmi spuneai că nu-ți poți închipui fericirea de veci, dacă nu vei mai merge la coasă, la sapă și la fân. Acuma spui că lucrurile trecătoare nu-s deșertăciuni, cum spune Scriptura. Nu te temi de osândă?

— Nu mă tem, bădiță Vasilie, știind că Dumnezeu e de partea mea. El nu a făcut cununa zidirilor, pe om, cu cap, cu inimă și cu simțuri, cu dorul cel neprețuit al muncii, pentru ca să se folosească de toate podoabele vreme de șaizeci-șaptezeci de ani, cât face umbră pământului. O zidire așa de minunată cum e omul, va trăi, cu darurile și îndeletnicirile lui, și după moarte. Minte, inima, ochii și urechile noastre nu sunt deșertăciuni. Le vom folosi și după înviere.

— Ei, ești eretic în toată legea, Ilarie. D'apoi nu știi ce-a spus mântuitorul că în viața cealaltă vom fi ca îngerii lui Dumnezeu? Apoi bine știi, că ei n'au trupuri, cu simțuri ca noi oamenii. Cum crezi tu că vei mai merge la coasă și la secere în lumea cealaltă?

Rubedenia mea tăcu un timp, privind în zări de parte, apoi zise.

— Nu știi! Dar' un lucru știi că Dumnezeu nu ne va opri dela nici un lucru bun și frumos, pe care l-am savârșit fiind în viață. Tot asemenea nu e vorba să fiu eretic pentrucă nu cred în deșertăciunea lucrurilor din lume: pământ și cer, și tot ce este, precum și munca, bucuriile și supărările noastre. Toate își au rostul lor, și pentru aceea nu pot fi deșertăciuni.

Până se va stinge soarele și se vor întuneca luna și stelele, câtă lume s'a bucurat și se va mai bucura de ele? Dacă veștezește pajiștea în brumă, nu învie în fiecare primăvară la loc? Rămân în vr'un an ogoarele pustii, pădurile fără frunză, pomii fără flori și roadă?

Rămas-a vr'odată pământul fără oameni, apele fără pești, văzduhul fără de paseri? Sunt trecătoare toate și totuși nemuritoare. Unde e deșertăciunea lui Solomon? El s'a bolnăvit de toate minunățiile Domnului din lume, fiindcă a mâncat prea mult din toate, cu lăcomie și nu și-a câștigat în sudoarea frunții pâinea cea de toate zilele. Cred că de-ar fi știut ce-i munca încordată, și bucuria ce-o aduce, ar fi zis, ca psalmistul: „Cât de minunate sunt lucrurile Tale Doamne. Toate întru înțelepciune le-ai făcut“. Și nu ar fi vorbit de deșertăciunea lumii.

Rubedenia mea Ilarie rămase un restimp căzut pe gânduri. Ii cunoșteam de mult răsboirea lui cu unele adevăruri din Scriptură, pe cari nu le putea înțelege decât după capul lui.

Soarele înflăcărase apusul. Nori tiviți cu aur închipuiau forme ciudate. Nu știi de unde se adunaseră în calea soarelui. Cerul era mereu senin.

Ilarie îmi făcu semn cu mâna la apus, apoi la strugurii ce mai rămăseseră pe pajiște.

— Dulceață'n cer, dulceață pe pământ! Unde e deșertăciunea bădiță Vasilie?

I. Agârbiceanu

Trei strofe.

Pentru Lena Karpini.

Iubită fată lângă pian
Cu ochii înecați în ape-
Le amurgite lin cotidian
Pe zări de oglinzi și pe clape.
Eram o gamă de visuri moi
Cîntecului în trup ferecat
Cineva cânta în amândoi
Aurora noastră pe'nserat.
Spre ulițele coborînd cirezi,
Suindu-și volbura de colburi,
Doar un plîns prelins puteai să vezi
Brusc ascuns în graba acelei guri.
Mărturie de joc vinovat
Lacrima curată de atunci,
Semn ceresc că nu mai suntem prunci,
Străvedea întăiul tău păcat.

II.

La sfârșit de vară luminată
Din despărțiri pe cari nu le-am dorit
Firea făuri o matinată
Surd suspinată soarelui zorit.
Spre sud sburau batiste de cocori
Cu mirosul de brumărel în cioc,
Copii visatu-ne-am deatîtea ori
Călătorind cu ele la un loc.

III

Iar mă poartă pașii vremii prin odăi...
Văd pîclele toamnei după ani apuși.
Astăzi caut fosforul din ochii tăi
Dar apare moartea coșcovită'n uși.

Andrei Undgheri

Dr. Aurel Mureșianu

În acest an se împlinește sfertul de veac și dela moartea lui Aurel Mureșianu, cel mai mare ziarist român al Ardealului în epoca eroică ce a precedat desrobirea și unul din oamenii noștri politici cei mai de seamă, de ori când și de ori unde.

De aceea ne facem nu numai o datorie de pietate creștinească, ci și de recunoștință națională, închinându-i o clipă de pomenire. Mai ales că viața lui e una din cele mai agitate și, sub raport românesc, una din cele mai fecunde din câte s'au desfășurat pe pământul Ardealului.

Născut la Brașov, în 1847, el face studiile primare și o parte din cele secundare în orașul de naștere, pentru a le încheia la Blaj, sub conducerea nemuritorului Mentor al școlilor noastre de atunci, Timotei Cipariu. Încă de tânăr, tatăl său Iacob l-a introdus în mersul luptelor noastre naționale. Pe timpul lucrărilor dietei din Sibiu în 1863, când s'a votat legea despre recunoașterea națiunii române, tânărul Aurel făcea pe reporterul „Gazetei Transilvaniei“. În 1865 urmează filosofia și dreptul la universitatea din Viena, unde-și creiază legături din cele mai folositoare, din punct de vedere național, cu o mulțime de personalități străine. În 1868 scrie o serie de articole politice în revista „Die Reform“ a lui Schuselka, apărând autonomia Transilvaniei și drepturile națiunii române, lucru care a făcut mare senzație. Dovadă, adresa omagială a tinerimei universitare române din acel oraș și darul făcut de 121 femei române „Luptătorului pentru drept și libertate“. Aurel Mureșianu rămâne multă vreme colaborator asiduu al numitei reviste. În 1868-77 scrie serii întregi de articole în cauza națională în o mulțime de publicații din Austria și străinătate.

Ca președinte al societății tinerimii universitare, atunci foarte divizată, contribuie esențial la restabilirea solidarității și la reunirea celor două societăți într'una singură „România Jună“ de azi.

În 1872 își ia doctoratul în drept și face practică de avocat în cele mai mari birouri.

În 1877, anul războiului independenței, însă, e nevoit să părăsească Viena și toate legăturile frumoase și atât de mult promițătoare și să se pună exclusiv în slujba neamului, înlocuind pe tatăl său grav bolnav în sarcina de director al „Gazetei Transilvaniei“, sarcină pe care a purtat-o cu iscusință și devotament rar până în clipa morții. Pe timpul direcției sale, Gazeta ia un avânt pe care nu-l avuse nici până atunci, nici de atunci încolo. În 1884, la o sută de ani dela revoluția lui Horia, se transformă în cotidian, cel dintâiu la Românii Ardeleni. Anul 1888, aniversarea de 50 de ani dela fondarea ziarului, îl prăznuște în chipul cel mai demn, scoțând un admirabil număr jubilar și înființându-i o tipografie proprie, două fapte cu ecouri din cele mai puternice. Dându-și seama, ca nimeni altul pe atunci, că, ziarul este școala cea mare a nației, din 1889 el scoate numărul popular de Dumineca al Gazetei anume pentru țărani cu colaboratori ca Andreiu Bârseanu, N. Densușian, Virgil Onițiu, Silvestru Moldovan, Elena și Francisc Hossu Longin, I. Pop Reteganul, I. Georgescu, G. Simu ș. a.

Din 1885 e ales de mai multe ori în comitetul partidului național, stăruind cel dintâiu pentru prezentarea unui memorandum asupra situației noastre politice pentru informarea Suveranului și a străinătății. În 1892 demisionează din numitul comitet pentru divergențe de păreri, rămânând însă un devotat sprijinitor al partidului și după retragerea sa din comitet. Astfel el redactează împreună cu Ion Grădișteanu, Aurel Isac ș. a. textul celebrei declarații cetite de Dr. Ioan Rațiu înaintea tribunalului din Cluj în primăvara anului 1894, prin care, văzând procedura samavolnică a Ungurilor, judecători și pârșiși în acel proces de pomină, renunță la apărare, făcând apel la un tribunal mai înalt, opinia publică a Europei civilizate. Tot în acest proces, în afară de eminente servicii publicistice, el face și pe unul din apărători.

Chiar și de acasă, din Brașov, el știe să creeze și cultivate legături sufletești din cele mai utile cu alte popoare aflătoare în aceeași situație nenorocită de asuprire cași noi. În acest scop, la 1891, el conduce un grup de 30 de fruntași

Români la expoziția națională cehoslovacă dela Praga, unde Românilor li se fac recepții din cele mai entusiaste.

Rar publicist nu numai la noi, ci și în străinătate, care să fi dovedit atâta devotament pentru cauza sfântă a neamului, ca el. A ținut, prin pilda lui, să verifice cuvântul poetului-profet, unchiu al său, Andrei care a zis: „De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă oricare s’ar retrage din gloriosul loc!“ Ei bine, el nu s’a retras nici o clipă, nici măcar cu gândul, necum cu fapta, de pe reduta, atunci cumplit atăcată cu nenumărate procese de presă, a publicității. Ca un ostaș credincios, el moare cu arma în mână. La 20 Iunie 1909, chiar în ziua morții sale, el adresează colaboratorului și prietenului său Francisc Hossu Longin, atunci avocat în Deva. o scrisoare pe care o putem privi ca un testament al sufletului său de luptător nebiruit. El spune, în această scrisoare, „că o critică ca aceea ce ai făcut-o în „Mea culpa“ cuprinde în sine esența dreptului cetățeanului de a se ocupa de mersul afacerilor publice, de care se țin și afacerile neamului și ale bisericilor noastre. Cări reclamă și ele să li se dea, de către cei mai de aproape interesați, cea mai mare îngrijire posibilă. A provoca pe conaționali tăi să-și vadă de interesele lor și să-și apere și păzească limba și cultura lor și de a-i muștra pentrucă nu-și împlinesc datoria, este cea mai primordială chiemare a cetățeanului într’un stat constituțional, și această chiemare și acest drept, bazat pe libertatea individuală nu pot fi răpitate nimănuia sub pretextul că ar fi contrarul unui curent ca cel șovinist de maghiarizare“. Frumoase cuvinte și mai ales vrednice de reamintire ori de câte ori tirani cu conștiință adormită încearcă să violeze libertățile altora.

Pentru toate acestea, el a fost vrednic să moară ca un erou, iar la căpătâiul lui să-i rostească panegiricul său clasic Augustin Bunea, această gură de aur a Ardealului, care prohodise la 1887, tot la Brașov, și pe tatăl său, Iacob.

In veci pomenirea lui!

Ioan Georgescu

Concepția în care se formează tineretul

— Problema religiei —

Spuneam în articolul trecut cum elevii școalelor noastre, fiind tineri, au lipsă — cum toată lumea o recunoaște — de o formațiune armonică și conducătoare la o concepție generală sănătoasă asupra lumii, vieții și rosturilor lor.

Aminteam în treacăt că actualele condiții de viață, pretind ca această concepție, dată și studiată, să fie cea creștină, fiind unica în stare și gata de-a răspunde la orice problemă care închide timpul sau deschide veșnicia. Mai spuneam, că religia creștină — care nu distruge natura, ci o presupune și o perfecționează — chiar pentru că presupune religia naturală, așteaptă dela filosofie dovedirea existenței factorilor ei de bază: Dumnezeu și sufletul, precum și amănuntele necesare pe care le putem afla științificește asupra naturii lor, pentru ca cercetând manualele de filosofie, să ajung la concluzia, că în școlile secundare filosofia propusă e insuficientă, și câtă este e tendențioasă și incompletă, ori cel puțin în cazul psihologiei d. I. Petrovici, nelogică și neștiințifică.

Urmează acum să cercetăm în fugă manualele școlii secundare, care tratează și despre religie direct: psihologia și sociologia mai ales.

Psihologia nu are, sigur, între preocupările sale cunoașterea religiei, a adevărilor sale, ci atinge problema religioasă întrucât religia e vie în om, întrucât e trăită; și cum orice trai însușit ne este drag sau urât prin starea noastră afectivă, psihologia studiază această stare *în sine și în elementele sale*, și în acest fel atinge chestiunea *sentimentului* religios, când tratează despre sentimentele superioare.

Prima cerință a psihologiei, ca și a oricărei științe, este să-și restrângă cercetările la cadrul propriu.

Dintre autorii manualelor de psihologie pentru cursul secundar numai d. Rădulescu-Motru are o notă cu valoare științifică în sens strict și propriu psihologiei,

atunci când e vorba de sentimente. Zice anume: „Fără importanță psihologică este întrebarea: în ce împrejurări a luat omenirea cunoștință de normele morale și religioase; dacă ele au fost revelate sau au fost descoperite prin experiență“.

Nota aceasta este justă, când e vorba de sentimente, deși nu mai stă pe deplin când se cântărește superioritatea unui sentiment, dat fiind că aceasta se cunoaște pe baza bogăției de influență a elementului intelectual în el, element care e totdeauna mai solid atunci când isvorește din convingeri raționabile, decât atunci când se bazează pe construcții artificiale ale spiritului, fiind rațiunea noastră mai mult noi înșine, decât speculația și imaginația.

Dar și atât cât este justă această observație, ea este neglijată cu desăvârșire de ceilalți autori, când — pentru cunoașterea naturii sentimentului religios *ut sic* — abordează multe alte chestiuni nepotrivite atât cu materia cât și cu manualul.

Nu este, mai ales, de nici un folos pentru cunoașterea naturii sentimentului religios descrierea nașterii lui la așa numiții „oameni primitivi“.

Nu este acest folos pentru cunoașterea sentimentului ca atare: stările afective sunt la toți oamenii în toate vremurile aceleași, și geneza lor se cunoaște prin autoobservație și nu prin istorie. Și asta mai ales când e vorba de sentimentul religios, atât de conatural firei noastre.

Nu este de folos istoria nici pentru cunoașterea lui întrucât e superior, pentrucă, deși superioritatea lui v φ riază în măsura în care adevărurile pe care se sprijinește sunt mai închegate în părerea celui ce le are, precum și în valoarea lor obiectivă — această superioritate se poate studia pe deplin și în istoria contemporană.

Dar nu e de folos în special, ci e dăunător, să amesteci istoria religiilor — așa cum se face — în această chestiune, pentrucă angajarea ei aci atinge un complex de lucruri a căror învățare nu este permis să

și-o aroge decât Biserica, unica învățătoare în cunoștință de cauză și unica adevărată depozitară a adevărului religios așa cum este.

Și spun asta, nu pentru că se violează astfel un drept al Bisericii, căci adevărul dacă-l știe cineva dela ea, poate să-l spună și mai departe, ci pentru că se violează dreptul elevilor de-a cunoaște nefalsificat acest adevăr conform rațiunii și conform realității.

Istoria se poate invoca pentru o considerare mai amplă a chestiunii, dar nici decum pentru cunoașterea naturii sentimentului religios. Dar și într'un caz și în altul istoria trebuie să fie adevărată.

Primul lucru pe care îl presupun și-l spun d. I. Nisipeanu (Elemente de Psihologie p. 381—384 și 393—396), d. I. Găvănescul (Psihologia p. 264—265 și 272—273) ca și toți ceilalți autori este teoria evoluției religioase bazată pe teoria evoluției speciilor. Evident, fiindcă toate argumentele stau pe baza celor două *teorii* suprapuse, concluziile nu pot fi decât riguros *științifice*: ca o afirmație afirmată.

Căci afirmațiile curg râu. Dar argumentele ca în palmă. Se procedează cam așa:

Vrei să cunoști natura sentimentului religios? E ușor de tot: te duci la începutul omenirii — e numai colea peste deal — la faimosul om primitiv. Il cauți în suflet și afli cu d. Nisipeanu — pachetatul gata ca'n cutie — că:

1. „Sentimentul religios s'a născut din cauza *fricei* de puterile mari *necunoscute*, ale naturii și din *neștiința viitorului tainic, nepătruns*.”

2. „*Sentimentul religios s'a născut din instinctul de conservare*“. Căci, „însăpăimântat de puteri vrăjmașe necunoscute ce se deslănțuiau în jurul lui“, omul care voia să trăiască cu orice preț, șmecher cum era, a căutat să se folosească de acestea puteri. Și atunci, o revelație: „*prin simțul intern*, descoperind în el, că puterea cu care îndeplinește actele zilnice, îi vine dela voința sa prin *asemănarea cu sine* — mare filosof mai era și omul primitiv — și-a închipuit și puterile naturii

și obiectele materiale din juru-i, înzestrate cu voință ca a lui cu suflet... Prin imaginația lui a populat toate lucrurile dintre cer și pământ: animale, plante și chiar corpurile neînsuflețite cu o mulțime de spirite; de demoni înzestrați cu puteri ca ale omului“.

Evident, cum oamenii se deosebesc în buni și răi, tot așa spiritele închipuite erau bune și rele. Căci, de, așa zice Ebbinghaus.

Așa se prezintă sentimentul religios „pe treptele de jos ale civilizației“, și de aceea sentimentul *fricii* predominază. „Pe treptele mai de sus, când priceperea fenomenelor naturii... dau omului mai multă încredere în el (!)... trece pe primul plan sentimentul încrederii (!) în aceste puteri nevăzute și prin aceasta credința în spirite bune (și iubire față de ele)“. Care va să zică ești tu. Și tu ai un dușman: și începi să cunoști și să te faci stăpân pe puterile dușmanului tău; de aceea devii încrezător în tine și... în dușmanul tău. (Curat ca la Caragiate. Logic ar urma că azi când toți cunoaștem multe din puterile naturii, fiindcă — vorba vine — numai ele au cauzat religia, toți să fim în mod fatal areligioși.

Și tot așa: afirmații peste afirmații. Ca decor câte o contradicție îmbrăcată în podoabă de stil ca cea de mai înainte sau ca asta: „Inclinarea religioasă este nativă în om“. Explicare: „Ea este una din actele psihice imprimare elanului vital al fiecărui ins de puterea tainică a heredității“ (Nisip. p. 393). Și totuși, educație religioasă are numai acela „care e capabil de-a încerca aceste sentimente în chip permanent“. (Ibid. p. 394). — Cum naiba nu e capabil *fiecare om* dacă inclinarea religioasă e nativă în el!

Citind în manualele acestea ai impresia că se vorbește în ele unor elevi cari nu trebuie să înțeleagă nimic, ci numai să „tociască“, să-și bage „argumentele“ în cap fără nici un argument. În cazul cel mai bun — fiind vorba de argumente — azi, când privim cu compătimire și ironie la evul mediu a cărui știință — toată — ni se pare că zăcea în ridicolul „magister dixit“, ne re-

fugiem sub hlamida ocrotitoare a cutărui „mare“, „renumit“, „nemuritor“ filosof, laude de care împestrează mereu paginile acestor manuale, și ne alegem astfel din toate argumentele pe cel mai slab: autoritatea și încă o autoritate foarte dubie în materie religioasă, ba chiar contrară autorității oficiale și firești.

Și dureros e că toți merg pe aceeaș cale a teoriilor deghizate. Cele spuse mai sus se află mai pe larg la d. Nisipeanu. Mai pe scurt la d. Găvănescul; le presupune d. Rădulescu-Motru și mai ales d. Petrovici. Le susține apoi în al său „Manual de Sociologie“ d. I. Suchianu, și le explică tot așa d. P. Dedulescu în a sa „Sociologie“.

Domnii Suchianu și Dedulescu o spun cel puțin pe față, mai ales ultimul, că toate interpretările acestea sunt *teorii*. Dar și aci — mentalitate bizară — nici unul nu are, nici curiozitatea cel puțin, de-a pune măcar între teorii și adevărul creștin așa cum îl profesază biserica. Căci și biserica admite că „simțul“ religios ne este conatural și esențial legat de firea noastră, întrucât e spirituală, dar recunoaște *logic și aceea* că este dela Acelaș care ne-a înzestrat esențial cu firea spirituală.

Noțiunea „om primitiv“ nu e permis să fie aplicată primului om în sens evolutiv, nici primei generații născută integral din evoluția speciilor animale, căci astea-s presupuneri. Iar noi, cei fără prejudecăți știm — filosofia ne spune — că un Dumnezeu personal le-a făcut toate.

Asistăm la acest fenomen care durează în omenire de patru mii de ani în văzul tuturor. El este o afirmație de sigur, dar o afirmație fondată, care în ochii milioanelor de creștini e adevăr și fapt; și noi preferim să tratăm, cu rost și fără rost, în pagini emfatice, despre credința triburilor africane, dând tinerilor iluzia înțelepciunii, dar lăsăm cu grijă la o parte faptul care a cucerit lumea și care nu a făcut niciodată pe nimeni mincinos, ci-i îndreaptă pe toți cei cari-l posedă, spre virtute și adevăr.

E leal și pedagogic acest procedeu? Și școala de azi vrea să crească o generație creștină?

Nu, nu e, nici leal nici pedagogic, deși e întrucâtva psihologic, pentrucă trădează o anumită psihologie: unilaterală și preconcepută. Căci toate acestea — fără a mai avea loc să insistăm și asupra pedagogiei dela școlile normale — se bazează pe o filosofie raționalistă, care pornește dela principii aprioristice, întru tot neverificate. Cunoștințe multe, din diferite sisteme, dar totdeauna învățate cu grija, ca nu cumva să se facă măcar vre-o aluzie de aprobare la creștinismul creștinilor, ci, însușindu-și ambițios tot ce acela a creiat în toate vremurile, îi exclude bazele, naturalizându-l și pretinzând să-i dicteze norme.

Raționalismul acesta agnostic nu admite nici măcar posibilitatea revelației în sensul real al cuvântului și credința, după el, nu e într'un Dumnezeu personal și transcendental. ci în unul imaginar, cum s'a văzut și în textele de mai sus, și toată religia noastră e numai un stadiu ale aceleiaș religii curat naturale, rezultată prin evoluția imanentă a unei închipuiri născută din „frică“ și din „puterea tainică a heredității“.

Pe baza acestor principii, metoda raționalist aplicat religiei nu e un istoric menit să clarifice chestiunea sentimentului religios, ci e o filosofie și încă o anumită filosofie, care forțează faptele și prin aceasta falsifică mințile naive, și inimile pe care suntem chemați să le formăm.

Câtă soliditate au aceste principii pentru studierea faptelor, apare clar de acolo, că aceleași fapte observate de diferiți oameni au dus la alte și alte teorii: naturism, animism, fetișism etc. modelând observațiile după ideia tip fixată de mai înainte, pentru ca să-și pună apoi fiecare interpretarea proprie la începutul lanțului evoluției religioase.

Cine are dreptate în labirintul acesta? Ori cine, răspunde filosofia noastră, numai religia să nu aibă!

Efectele acestei multiple unilateralități se și văd: absolvenții de școli secundare unii, ținuți de catihet în frâul înțelept al rațiunii și în libertatea pe care o dă înțelegerea netă a faptelor, alții, mai mulți, cu ghimpele îndoelii pe care l-a pus în sufletul lor contrastul

dintre filosofie și religie, personificat în respectivii profesori, ghimpe, care la universitate de obicei întră mai adânc dar a cărui durere devine totuși din ce în ce mai nesimțită din cauza alimentării sistematice a sufletului lor, cu puțin fum de vanitate — universitar! — și cu o bogată doză de superficialitate congenitală principiilor raționaliste: independență, libertate, autonomie absolută a omului, idei prin care se ajunge la libertățile rațiunii și a faptelor. O altă parte a elevilor — cea mai mare — văzând lipsa de unitate, pierde orice interes pentru adevăr, și trăește... ca să trăiască.

Echivocul acesta trebuie să se termine. Știm că ministerul instrucțiunii a și încercat de mai multe ori s'o facă și mai pe urmă, chiar în zilele trecute, prin circulara sa trimisă direcțiilor școlilor normale, cuprinzând orarul acestor școli pe anul curent. Dar care-i soluția ministerului? Reduce religia din cl. IV—VII la o singură oră săptămânal și tot la una singură ora de educație religioasă, pusă și asta pe duminica după Sf. Liturghie, pentru toate... cele patru clase împreună.

Numai cât o astfel de rezolvare a problemei nu e creștinească în țara aceasta creștină, și nu e pedagogică pentru formarea moravurilor, formare a cărei necesitate o vedem și o declamăm la toate răspântiile.

Pe biserică o privește de aproape mântuirea sufletelor, și a zădărnici această tendință suprafirească nu poate fi idealul unui stat, căci mai întâi n'are dreptul s'o facă, și apoi este în dauna lui.

Anarhia ideilor pe care le semănăm azi în mintea tineretului, nu va da mâine roade de unitate, moralitate și patriotizm.

Ce vreau pedagogii neamului? Ce vrea ministerul instrucțiunii?

P. Liviu Chinezu

O scrisoare a guvernatorului Gheorghe Banffi
către administratorul scaunului săsesc al Sibiului
și director al Poliției din Sibiu în chestia dispa-
riției lui Gheorghe Lazăr din Sibiu

(Originalul latin, în arhiva mitropolitană din Blaj)

*Generoso Domino Simoni Schreiber liberae Civitatis et Sedis
Saxonicalis Cibinensis Villico et Politiae Directori*

Ex. Off.

Cibinii

Generose Domine Villice et Politiae Directori

Relatum mihi extitit, ab officio amotum Theologiae Pro-
fessorem disunitum Georgium Lazar Cibinino disparuisse;
quum autem idem ex altiori ordinatione sub inspectione Poli-
tiae Directionis constitutus, vigili oculo observandus fuerat,
actibusque eiusdem superattendendum erat, de hac vero ipsius
disparitione, nihil mihi relatum extiterit, intersit autem ut de
eiusdem actibus, commorationisque loco administratio publica,
evidentem notitiam habeat, Praetae Dvrae hisce intimandum
duxi, ut quoad circumstantis illius disparitionis, locumque
quorsum idem semel recesserit, prima statim occasione mihi
referre haud intermittat.

Qui de reliquo solita observantia maneo.

Praetae Dvestrae

Claudiopoli 14 Iunii 1816

obligatus

G. C. BÂNFFY m. p.

(Traducere):

*Nobilului Domn Simion Schreiber, administrator al scaunului
săsesc al Sibiului și director al Poliției orașului liber crăiesc
al Sibiului*

Din oficiu:

în Sibiu.

Nobile Domnule administrător și Director al Poliției,

Mi-a venit la cunoștință că profesorul neunit de Teologie,
Gheorghe Lazăr, care mai înainte fusese înlăturat din slujbă,
a dispărut din Sibiu.

Acela, din ordin mai înalt, fiind pus sub supravegherea
direcției poliției, ar fi trebuit observat cu ochi mai treji, și
toate mișcările ar fi trebuit supravegheate cu mare grijă.
Despre dispariția lui însă, mie nu mi-a venit la cunoștință ni-
mica oficios, cu toate că despre mișcările lui și despre locul
unde trăiește, administrația publică ar fi trebuit să aibă cuno-

știință sigură. Din aceste motive m'am văzut nevoit să Vă învit, ca cu cea dintâi ocaziune să-mi descrieți amănunțit împrejurările dispariției lui și locul unde s'ar fi putut refugia.

Cu obișnuita atențiune rămân,

Al Dvoastre

Cluj la 14 Iunie 1816

obligat

GH. C. BANFFY, m. p.

Scrisoarea lui Samoilă Clain către episcopul Bob, cu un an și două luni înainte de sfârșitul vieții sale (știut fiind că Samoilă Clain a murit în Budapesta la 16 Mai 1806).

(Originalul în arhiva mitropolitană din Blaj).

Excellentissime, Ilme ac Rdissime Praesul, Domine Dne Patrone Gratosissime!

Eu voiu să tipăresc aici „Conciones Valachicas”, dar fiindcă eu atâta cheltuială nu am, am îndrăznit a năzui la părinteasca milă a Exelenției Tale, cărui mai înainte de toate prin darul Arhieresc au încredințat Dumnezeuu slujba cuvântului și a învățaturii creștinești; cu mare plecăciune dar mă rog archereștii bunătăți a Exelenției Tale, ca luând în socoteală lipsa unei cărți ca aceasta și în Diețezul Exelenției Tale, ori din a Exelenției Tale, ori din a Tipografiei avere să Te milostivești părințește a rezolvălui cât te vei îndura, cu această condiție, ca cărțile tipărite să se pue la Blajiu, și de acolo să se vândă și să se scoată capitalul și întăresul mai înainte de toate, și să se dea celui ce au făcut acest ajutoriu. Sau să se dea „a proportione pecuniae datae” cărți, cum vei judeca Exelenția Ta mai bine, așe să se facă.

Eu știu că această carte, foarte se va vinde, și nu știu fire-ar vre-o beserecă în Ardeal, unde să nu o cumpere, mai vârtos că prețul ei nu cred să se suie mai sus de cinci au șase florinți. Pentru care lucru iarăși și iară mă rog Exelenției Tale, să Te milostivești a-mi arăta voia Exelenției Tale. Sau de va fi voia Exelenției Tale, ca toată cheltuiala să se dea, atunci toate exemplaturile să le ia celce va da cheltuiala, adecă Exelenția Ta sau Tipografia, și cu prețul care va vrea, cu acela să se vândă, și să dobândească. Și atunci „hoc opus posset dedicari Excellentiae Vestrae et quidem jure optimo. Quae omnia dum altissimo iudicio Excellentiae Vtrae

substerno, me gratiosissimis praesuleis gratiis, ac paternis favoribus demississime comendo iugi filialis venerationis cultu persistens" (atunci această carte, cu tot dreptul s'ar putea dedica Escelenței Voastre. Acestea toate le las în grija înaltei judecăți a Escelenței Voastre, și recomandându-mă milostivirii arhieriești și favorurilor părințești ale Escelenței Voastre, rămân cu zmerenie și fiască venerație).

Excellentiae Vestrae
Budae die 20 Februarii 1805

Servorum minimus
(cea mai mică slugă)
SAMUEL KLEIN m. p.

(Ghilimelele și parantezele sunt ale transcriitorului)

Dr. Nicolae Lupu.

O scrisoare a episcopului Bob, cu litere latine
Prefața Lexiconului Româno-Latino-Maghiar, scrisă de episcopul Ioan Bob la anul 1822

(cu semnele și ortografia latină de atunci. După manuscrisul original din arhiva mitropolitană din Blaj)

Acest Lexicon am voit al asedia pentru scolasteici cari se nevoesc ase procopsi in limba lateineasca si ungreseasca cu litere lateinesthi, fiindca acele le invatie in scoale, cu care si Rumani mai demult au trait pona ce au luat literele cirilic-nesthi, si sunt mai lesne de ceteit cnvintele.

Deintru acesta mult se pot ajuta scolasteici, ca sau pus si sinonime lateinesthi. Inse macar stredanie multa au fost intru asediare acestui Lexicon, care pentru multe *datorii a diregetorii nostre* cari impe(de)ca lucru și pentru *que acesta este cel dintei intru aceasta forma si pentruque subtiri sunt inceperile lucrurilor*, nu se poate dice a fi deseversit (ulterior scris cu altă cerneală și altă peniță „deplin“) asediat, ca multe or fi remas, altele or fi de indreptat, altele de lasat afare, ci pone cand alti cari avend temp slobod (cuvântul „slobod“ e șters ci scris ulterior de o altă mână sau cel puțin de o altă cerneală și peniță: — si voe spre aceea), or voi al asedia mai deseversit (șters și în locul lui scris ulterior „deplin“) se pot ajuta scolasteici cu acesta.

Vladeca IOAN BOBB

(Șirele subtrase sunt scrise la margine de o altă mână, sau cel puțin cu altă cerneală și peniță).

Dr. Nicolae Lupu

CRONICI

P. P. Negulescu, Geneza formelor culturii¹⁾

I. Apariția și orientarea cugetării filosofice

Vremurile de formațiune socială și spirituală ale popoarelor, prinse în anghenajul unor civilizații cristalizate și încheigate, cari și-au găsit o temelie și o orientare. sînt tulburate, în domeniul intelectual, de o accentuată înclinație pentru neobișnuit, pentru nou, sau, cu un termen pe cât de des uzitat pe atît de fad, pentru original. Ceeace domină în sînul lor este impresia de moment, sugestia exercitată de o formulă sau alta, de o manieră sau alta de a vedea lucrurile. Interesul indivizilor este deslănțuit și promovat de *modă*, iar activitatea predilectă imitația. Se imită și copiază deopotrivă, fără o prealabilă și serioase cumpănire, formule spirituale și instituții sociale. Spiritul și discernămîntul critic, temeinicia cercetărilor, pentru sondarea și sesizarea esențialului, scapă. Scapă mai ales marea majoritate care, răpită și entuziasmată de modă, de *superficial*, uită preocupările temeinice, serioase. Efortului sistematic și încordat, reclamat de analiza în adînc a lucrurilor, se suprapune plăcerea de moment, ușoară, variată, care nu reclamă sfortare și tensiune sufletească; nu impune o cheltuală de energie dusă, uneori, pînă la distingerea persoanei proprii, așa cum o cer și o pretind bătăliile spirituale purtate pe platoul plin de greutateți al sondării adîncului. Pușini, foarte pușini, își concentrează forțele pentru expediția cea grea și îndrăsnesc să apuce lunga și spinoasa cale a cercetării temeiurilor. Acești aleși ai soartei vād lucrurile în adînc și, din înțelepciunea culeasă, lasă să se împărtașească și ceilalți Desprind, din vârtejul faptelor, încet, migălos și metodic, substratul real al prezentului și liniile de orientare ale viitorului, indicând contemporanilor calea ce trebuiește urmată. Și, absorbiți în munca lor, departe de zarva mondenă, trec discreți, fără să facă gălăgie împrejurul lor, neobservați.

Nu e de mirare, deci, că, pentru opinia publică românească, în domeniul spiritual, ahtiată după formulele la moda din apus, numele Dlui Petre P. Negulescu, profesor de „Enciclopedia filosofică” la Universitatea din București, nu

¹⁾ Ed. I. E. Toronțiu, București, 1934.

s pune mare lucru. Retras departe de frământările zilei, în mijlocul cărților, eșind doar pentru a și ține magistralele cursuri la Universitate, acest intelectual rafinat, familiarizat cu filosofia ca nimeni altul la noi și în curent cu toate rezultatele cercetărilor științifice din orice domeniu de activitate omenască, spirit subtil, eminent critic și disociativ, era sortit să rămână strein în mediul românesc, unde, în filosofie, beletristica și eseul au luat locul cercetărilor serioase, științifice, cunoscut și urmărit doar de câțiva, puțini, cari merg pe a celas drum parcurs de Dsa.

În centrul preocupărilor dela noi, lipsite de o tradiție, de o temelie încheată și puncte sigure, de orientare, Dl P. P. Negulescu este o apariție cu adevărat rară și complezitoare, menită să disperseze neînțelegeri, idei preconcepute și să înlătore greșeli, dând directive. Este ceace face în cartea sa ultimă, bogată în idei și fapte, cu „un caracter ocazional“ — *Geneza formelor culturii*, fără pretenții dar totuși cu greutate prin analiza până la epuizare a două probleme oa recum *la modă* azi, deci, tălmăcite și răstălmăcite: *Apariția și orientarea cugetării filosofice* și *Specificul național*. Cea dintâi chestiune este desbătută pentru necesitatea de a da un răspuns acelor cari, înscriindu-se la filosofie, cer să li se prevadă a priori succesul și celebritatea; a doua, pentru a pune la punct, în lumina ultimelor cercetări, mult desbătuta idee de specificitate și superioritate a raselor, idee trâmbițată și susținută acum de Germani, mai ales.

Facem loc, aici, cercetărilor despre prima problemă „Apariția și orientarea cugetării filosofice“; a doua, „Specificul național“, vor forma cronica unui număr viitor al revistei. Desigur, pentru cine vrea să se documenteze amplu și complet, comentăriile-rezumat ce se dau aici sînt nesatisfăcătoare; o citire a operei dlui P. P. Negulescu se impune.

*

Ca „punct de plecare“ și „bază de discuție“ în analiza problemei „Apariția și orientarea cugetării filosofice“, D. Negulescu ia cartea lui Herzberg, *Zur Psychologie der Philosophie und der Philosophen*, doctor în filosofie și medicină, adept al teoriilor psihoanalizei, apărută în 1926.

„Filosofia, zice dl N., este pentru Herzberg, ca pentru atâția alți cugetători, o explicare generală a lumii. Ca atare, ea este, evident, mai anevoioasă decât explicările parțiale ale

diferitelor categorii de fenomene, pe care le caută științele speciale. Ea presupune, mai ales, o îndepărtare mai mult sau mai puțin deplină de lumea concretă, fiindcă reclamă o ridicare deasupra categoriilor limitate de fenomene, spre a le putea cuprinde pe toate cu o singură privire, într'o singură explicare unitară. Ca atare, cugetarea filosofică, atât prin vastitatea orizonturilor pe care trebuie să le îmbrățișeze, cât și prin instreținerea de realitate, care nu e firească omului, necesitează o mai mare, o mult mai mare cheltuială de energie decât cercetarea științifică propriu zisă și decât cugetarea practică, pusă în serviciul nevoilor curente, adică mărunte, ale vieții.

De unde vine însă această energie considerabilă, și ce o pune în mișcare?"

Pentru a răspunde la întrebarea de unde vine energia considerabilă reclamată de efortul filosofic, Herzberg, sprijinit pe analiza vieții a treizeci de filosofi, pleacă dela constatarea că toți gânditorii mari au fost oameni cu porniri afective puternice. Și, pentru el, psihoanalist, nu mai încapă nici o îndoială că ea, afectivitatea, servește ca indice al unde trebuie să se caute rezervorul energetic al activității filosofice.

Ca la toți oamenii, și la cugetători, pornirile sufletești se supun legii inhibiției. Sub influența opreliștei, efect al mediului social sau al stărilor sufletești contrare, impulsurile psihice sînt oprite în desfășurare și constrânse să se calmeze; contrariate în satisfacere, se refulează, zic psihoanalistii. Însă, efortul frenatoriu al lor nu duce la calmare și liniște sufletească, ci, dimpotrivă, la agitație. Pornirea supusă inhibiției, adică refulării, nu se temperează ci fierbe, clocotește, și, prin aceasta, tulbură toată viața sufletească. O pornire nesatisfăcută agită toată structura și activitatea psihică, scoțându-o din făgașul normal. Cu timpul însă, lipsindu-i continuu mulțumirile reale, pornirea deslănțuită caută pe alte căi satisfacerii ce i se refuză normal. Își schimbă direcția de manifestare, *se sublimează* — după expresia psihoanalistilor, și se realizează altfel. Intensitatea ei nu diminuează de loc ci, de cele mai multe ori, lucrează cu mai multă forță. Și, fiindcă fenomenul se petrece, cu variații graduale, la toți oamenii, duce la rezultate diferite. Ex. femeile cari n'au copii, își descarcă energia iubirii instituind opere de binefacere; fetele bătrâne umblă să căsătorească pe alții; pe unii indivizi la mistuism;

pe alții la artă; etc. La gânditori, oameni cu porniri afective, puternice, refularea și sublimarea lucrează mai intens decât la ceilalți oameni și îi duce la cugetare. Clocotul sufletesc provocat de nesatisfacerea reală a tendințelor native provoacă tragedii aeânci. Dacă adăugăm, pe lângă porniri puternice, și faptul că filosofii au o *sensibilitate excesivă*, atunci taina se lămurește și mai mult. Sufletul cugetătorilor este pus în mișcare și terorizat de porniri puternice, simțite și trăite intens, cari, contrariate, refulate și sublimate, constituie energia psihofiziologică; subț imboldul lor, sufletul, cu toate rezonanțele lui, se trezește și începe gândirea să lucreze, cheltuindu-și energia și cristalizându-și activitatea în opere filosofice. Astfel că, după Herzberg, „toate pornirile fundamentale ale naturii omenești se pot abate dela scopurile lor firești și se pot îndrepta, prin sublimare, către alte scopuri mai înalte, — sociale, religioase, culturale, etc. E tocmai, adaogă el, ceea ce se întâmplă în cazul oamenilor cari, în loc să lucreze asupra lumii, preferă să reflecteze asupra-i, — și construiesc, astfel, sisteme filosofice. Am văzut, în adevăr, ca o sensibilitate excesivă împiedecă, la oameni de acest fel, pornirile fundamentale ale naturii lor, de a-și găsi satisfacție pe căile obișnuite. Aceste porniri se sublimează, atunci; energia lor nu se mai descarcă în acțiune, ci se concentrează în cugetare“.

„Așa înțeleasă însă, filosofia capătă un aspect neașteptat. Ea nu mai este, după Herzberg, decât un mijloc de a satisface pornirile fundamentale ale naturii omenești printr'un *surogat* al acțiunii. Cum zice el însuși: „a filosofa este a ocupa pornirile instinctive cu o îndeletnicire menită să țină locul acțiunii“ (Philosophieren ist Triebbetätigung durch eine Ersatzfunktion des Handelns). Iar mai departe adaogă, într'o formulă mai scurtă: „a filosofa însemnează a satisface porniri instructive prin cugetars“ (Philosophieren heisst, Triebe durch Denken befriedigen)!

Dar, împotriva acestui fel de a vedea lucrurile, dl N. aduce obiecții serioase. Întâi, pornirile afective puternice, la majoritatea oamenilor, duc la acțiune nu la cugetare. Apoi, sensibilitatea excesivă a filosofilor nu este ceva specific lor; alți indivizi, mediocrii chiar, pot să o aibă mai intens decât ei. Iar, în cele din urmă, cum se poate explica faptul că numai la filosofi sublimarea duce la cugetare? La alții, cei mai mulți,

rămâne fără răsunet. Cu propriile-i cuvinte: „la imensa majoritate a oamenilor, așa dar, sublimarea nu duce nici la misticismul religios, nici la filantropie, nici la revendicări sociale, nici la artă, nici la filosofie, — fiindcă „niciun zeu“ nu i-a dăruit cu puteri sufletești necesare pentru asemenea orientări. Ceea ce însemnează, că sublimarea e numai cauza ocazională a orientărilor de acest fel. Cauza lor eficientă o constituie, tocmai, aceste puteri sufletești, care, până în momentul sublimării, rămân mai mult sau mai puțin în stare latentă, și, trezindu-se sub influența ei, intră, mai cu tărie, în acțiune“ (p. 93).

Trebuie să căutăm, deci, alte căi explicative, cari să sondați lucrurile mai adânc decât psihonaliza.

Ceea ce se impune observației atunci când se privesc atent preferințele de activitate ale indivizilor, cari îi duc la alegerea profesiunilor, sînt, în primul rînd, anumite „predilecții“ pentru anumite forme de activitate, diferite după indivizi, și pe cari simțul comun le desiginează cu termenul de talent sau chemare. „Chemarea sau vocația se consideră, de obicei, cum ne-o arată întrebuițarea curentă a acestor cuvinte, ca relevant un talent înăscut, într-o direcție sau alta. Celui ce n'are un asemenea talent, și se crede totuși indicat să facă lucruri, pentru care nu posedă înzestrarea sufletească necesară, nu-i recunoaște nimeni chemarea sau vocația, în direcția care vrea să lucreze“.

Desigur, acest soi de simplist de a rezolva pr oblema est ușor dar, din nefericire, nu satisface Se cere, anume, pentru cercetătorul serios, determinarea naturii acestui talent. Și dl N. examinează meticolos explicațiile propuse până acuma de biologi, oprindu-se la soluția lui de Vriens Talentul nu poate fi decât înăscut; adevărat o pornire puternică sufletească ale cărei rădăcini și direcție de creștere sînt sădite în structura psihofiziologică a individului. Nu pare a fi însă ereditar; nu se moștenește dela părinți. Dovadă, din părinți de un nivel intelectual mediu sau scăzut, se nasc copii geniali; și invers, din părinți superiori sufletește, copii cu un nivel intelectual scăzut. Așa că, talentul nu poate fi decât o achiziție pur individuală. „Talentul, în general, ar putea să fie o vanație bruscă individuală, adevărat o mutație, ca cele pe care le-a studiat de Vries... El ar fi, ca atare, înăscut dar nu ereditar“. Ar fi, deci, o capacitate sufletească înăscută, constând într-o înălțare la un nivel neobișnuit al unui complex psihic, spe-

cific individual, nemoștenit și netransmisibil, care dă directiva în viața individuală.

În conținutul vieții sufletești se găsesc trei direcții de activitate, sprijinite pe condiții funcționale specifice, cari marchează manifestări spirituale distincte. Ele sînt: emotivitatea sau afectivitatea ale cărei cristalizari se găsesc în religie; jocul imaginației și proectivitatea ale căror realizări se găsesc în artă; și, în fine, reflexiunea rațională, *discernământul critic*, temelie și condiție a filosofiei. Negreșit, conținutul sufletesc nu este disociat și conturat, în aceste maniere de activitate, matematic; ele merg împreună, dominând când un proces când altul. Și, după aceste predominanțe, se ajunge la o ținută spirituală sau alta. De notat este însă faptul că la baza tuturor stau înclinări psihofiziologice puternice, *mutațiuni*, sau, pentru uzul preferat al mulțimii, un talent.

Activitatea filosofică, tema centrală desbătută aici, se sprijine și ea pe o asemenea mutație, dar, ca substrat, pe lângă discernământul critic, atot dominant, afectivitatea, jocul imaginației și proectivitatea își au locul, ca cecondante. Ba ele îl întregesc chiar. Afectivitatea, tulburată de factorii stabiliți de Herzberg, formează focarul de energie al activității filosofice. Și, după cum s'a spus, acest talent ar putea să fie o mutație bruscă individuală, o mutație, care rămânând înăscută n'ar fi totuși ereditară. Celelalte caractere însă, fizice și psihice, cari alcătuiesc individualitatea unui filosof, sînt ereditare, deci, după susținerile unora, de origine etnică; sînt adecă, în medie, acelea ale poporului din sânul căruia a eșit filosoful. În acest sens s'a zis că sistemele filosofice poartă pecetea etnică. S'a susținut, bunăoară, că obiceiul englezilor de a se baza pe fapte precise, concrete, binestabilite, a făcut să apară empirismul englez; claritatea latină și speculația i-a dus pe francezi spre raționalism; că speculația metafizică și închinația spre descifrarea transcendentului la nemți, a creat misticismul și idealismul. — Sînt pareri a căror temeinicie o contestă faptele. Goethe, după mamă, descindea dintr'un sirian; Nietzsche și Leibnitz, slavi; Kant, după tată, scoțian, etc., ceea ce nu-i împiedecă pe Germani să-i considere ca reprezentanți de frunte a spiritualității germane. Același lucru cu gânditorii altor popoare, semn că specificitatea etnică nu este unicul factor determinant, deși are un oarecare rol. Alături de el, și peste el, lucrează ceilalți doi factori adiționali: mediu social și cultural

cari favorizează activitatea filosofică, o încurajează și o încadrează. Mediul social se prezintă ca un complex de împrejurări favorabile care permit exercitarea și cultivarea talentului; cel cultural încadrează gânditorul și fixează, în mare, liniile activității lui. „O influență mai limpede par a avea împrejurările culturale propriu zise, adică starea științei și filosofiei la un moment dat, asupra celor ce voiesc să ducă mai departe cugetarea filosofică... Fără progresele astronomiei și ale fizicii, la începutul timpurilor moderne, n'ar fi apărut desigur; problema metodelor și sistemizarea inducției, cu Galilei și Francis Bacon... Fără Descartes, n'ar fi putut apărea Spinoza; facă Locke, n'ar fi putut apărea Hume; facă Hume, n'ar fi putut apărea Kant; facă Kant n'ar fi putut apărea idealismul, cu Fichte. Schelling și Hegel; și așa mai departe“ (pag. 176).

Toți acești factori structurali și adiționali, lucrează asupra activității filosofice și direcției de declanșare. Stări constituționale, *temperamentale*, în primul rând sensibilitatea excesivă, pun în mișcare și tulbură conținutul sufletesc, iar agitația și clototul interior directivează atitudinile gânditorului în fața lumii și vieții, determinând caracterul pesimist sau optimist al unui sistem, după sufletul filosofului care îl scrie. Leibnitz, un om mereu vioiu, cu situație și vază în viața-i plină de succese, ajunge la optimism; Schopenhauer, suferind sufletește, luptând din greu cu viața, copleșit de insuccese în tinerețe, a ajuns la pesimism. Sint, acestea, indicii grăitoare că sensibilitatea, factor tulburător — cum îi zice dl. N., creează complicații sufletești determinate de atitudini în fața vieții. Inșă, acest factor nu poate depăși o anumită limită; declanșarea ei este înfrănată de factorul moderator, ideile dominante în acel timp și universalitatea legilor gândirii. Factorul moderator pune frâu diferențierilor și strânse în chingi, pornirile afective, cu temelii adânci fizice și psihice, dau e drept, diferențieri individuale și note specifice sistemelor, inșă se leagă între ele.

Și, cu determinările de până aci, s'ar părea că s'a ajuns în sfârșit, să se scoată o concluzie. „Din nefericire, inșă, zice dl. N., această soluție, deși o întrevvedem, mai mult sau mai puțin clar, în liniile ei generale, n'o putem totuși formula, destul de precis amănuntele ei“ (pag. 198). Căci „factorii, de cari am zis că atârnă orientarea cugetării filosofice, au o acțiune ce nu se poate tăgădui, în principiu, iar uneori se poate și constata efectiv, în experiență. Din nefericire inșă, acțiunea

aceasta nu poate fi prinse în formule precise, pe care să le putem aplica, așa cum aplicăm și legile științifice, la prevederea cazurilor viitoare. Cercetând adecă condițiile în care a trăit și lucrat un filosof din trecut, putem înțelege, mai mult sau mai puțin, de ce a produs operele pe cari le-a produs; dar nu putem prevedea, cercetând condițiile în care trăiește și lucrează un tânăr ce se ocupă de filosofie, ce opere va ajunge să producă în viitor". (pag. 199).

Se pot creiona însă câteva indicii cari întrețin și alimentează energia considerabilă a cugetării filosofice, punându-o în mișcare. Un asemenea fapt, în primul rând, e „nevoie organică a cunoașterii“, sădită adânc în construcția psihologică a cugetătorilor, din care răsare *interesul* „pentru problemele filosofice, care împinge pe unii oameni să facă eforturile intelectuale pe care le fac, spre a se lămuri asupra originii lumii asupra ordinii ce domnește într'însa, asupra elementelor ultime ce o alcătuiesc, asupra scopului către care se îndreaptă desfășurarea fenomenelor ei, etc.". Această nevoie organică a cunoașterii se găsește, evident, la toți oamenii, dar nu cu aceeași intensitate. Majoritatea își satisfac curiozitatea în religie; savanții în cercetările parțiale ale domeniului lor de activitate. Intens. de tot intens, la filosofi „cari, mai puțin modești și mai îndrăzneți decât toți, voiesc să știe tot ce se poate ști, în timpurile lor, voiesc adecă să cunoască lumea în totalitatea ei. Acesta este unul din puținele fapte binestabilite, de cari vorbiam la începutul acestui capitol. Și este bine stabilit, fiindcă ni-l dovedesc atâtea și atâtea sisteme filosofice, care nu urmăresc altceva decât să ne explice lumea, în totalitatea și unitatea ei“.

Trebue dar să admitem că, la oameni de acest fel, nevoia organică de-a cunoaște ajunge la „desvoltarea excepțională. Ea devine în acest timp, și foarte întinsă și foarte puternică. Foarte întinsă fiindcă vrea să cuprindă în opera ei tot, și foarte puternică, întrucât eforturile și sacrificiile considerabile, ce devin indispensabil pentru satisfacerea ei, ne silesc să credem că ea lucrează, în viața sufletească a celor ce o posedă — sau cari sunt posedați de ea — cu o intensitate extraordinară“ (pag. 206).

Această nevoie organică de a cunoaște se trezește și deslănțuie sub influența împrejurărilor, ajutată fiind în manifestări de factorii psihice, toți în complex. „In adevăr, oricât

de intensă ar fi ea, nevoia de a cunoaște nu poate fi satisfăcută fără intervenirea a o sumă de puteri sufletești, deosebite de ea. Cel ce e stăpânit de această nevoie, — și aspiră, prin urmare, să ajungă la înțelegerea totală sau filosofică a lumii, — are trebuință, mai întâi, de o putere de muncă extraordinară, pentru ca să poată aduna imensul material de cunoștințe particulare, indispensabile pentru un filosof, care nu e un savant specialist, cantonat într'o problemă mărginită și izolată. El are trebuință apoi de o tenacitate puțin comună, pentruca să nu se descurajeze prea repede, în fața dificultăților enorme, ale acestei munci și să nu o abandoneze înainte de timp. El are trebuință, mai departe, de o mare doză de obiect vitate, în prețuirea materialului, atât de întins și de variat, pe care îl adună, precum și de o mare doză de pătrundere critică, în desprinderea concluziilor la care duc datele lui de căpetenie. El mai are trebuință, în sfârșit, de un mod propriu de-a gândi aceste concluzii, pentruca să le dea o formă personală sau originală" (pag. 210).

Și ca încheiere, dl. N. dă câteva indicații pentru tineri, cari indicații, cum o spune singur, n'au „nimic senzațional“, nici nu sunt menite să „impresioneze“ ci „să folosească“. „Tinerii trebuie să lucreze și să observe lucrând. Trebuie să lucreze însă cu toată încordarea, în toate direcțiile, și să observe, cu toată atenția, și desfășurarea activității lor și rezultatele ei“. Căci dacă spre a se hotărî să lucreze, tinerii ce se ocupă de filozofie, ar aștepta să li-se dea, mai întâi, asigurarea că vor reuși, ar comite o greșală de neiertat. Și-ar lua anume, singuri, puțința de a mai ajunge la isbândă. A-și cruța puterile fiindcă n'au siguranța succesului, ar fi a se condamna singuri la sterilitate, — ceea ce n'ar însemna, desigur, a-și gospodări inteligent vieța sufletească, ci o face ca sluga rea din Evanghelie care a pus talantul stăpânului să doarmă sub pământ, în loc să-l facă să dea roade la lumina soarelui.

Sînt, credem, sugestii menite să „folosească“ nu numai tinerilor cari apucă greu și îndrăznețul drum al filosofiei, ci pentru toți cei cari se dedică activității spirituale, indiferent de domeniul de activitate ce-l cultivă.

I. C. N.

CĂRȚI ȘI REVISTE

I. M. Rașcu. *La Lisieux cu Sfânta Tereza* — București 1934.

S'ar părea, că epoca materialismului ar fi perimat orice credință și speranță în sufletele tuturor. Dl prof. I. M. Rașcu ne dovedește însă, că mai sunt și „oameni descătușați” și încă mulți mai ales în țările apusene (mă refer la lumea intelectuală, căci țărâtimea își menține și la noi credința). Insași actul săvârșit de d. Rașcu, în cele două călătorii, pentru noviciat și studii, în Franța și la Lisieux, cari au dat autorului înalta inspirație de a scrie această carte, este o strălucită dovadă de creștinească credință.

Dl I. M. Rașcu, în cele 119 pag. ne dovedește, printr'o scurtă biografie a fecioarei din Lisieux, că și în lucrurile cele mai mici, pe care le executăm cotidian putem avea mângâiere, când sunt executate cu dragoste și bunăvoință. Iar iubirea divină, face să uți suferințele vieții și să ajuți și pe dușmanii tăi.

Micuța Tereza, a făcut școala suferinții.

Născută la 2 Ian. 1873 în Alençon, a primit o educație religioasă, alături de celelalte 4 surori ale ei, dintre cari una în curând i-a ținut locul de mamă. Atunci tatăl copilelor se mută la Lisieux, pentru a putea continua educația fiiceilor sale. Astfel „mica Regină”, la vârsta de 5 ani a cunoscut lipsa mamei, apoi în curând și-a văzut și pe tatăl ei paralizat, care a părăsit-o definitiv în 1894. Cele 4 surori, îi mai trăiesc și astăzi pe la unele mănăstiri din Franța

Chiar din copilărie a fost lipsită de plăcerile lumești, pe cari le aveau copiii de seama ei; se știa juca numai „de-a pustnicii”. La vârsta de 8 ani, în institutul călugărițelor benedictine, obține succese strălucite la învățatură, merite pentru cari era învidiată de colegele ei, după cum la fel de învidiată a fost și în mănăstirea carmelitelor mai târziu, chiar de stareța mănăstirii. Deși era suferindă de plămâni, nu s'a plâns nimănui, spre a nu i se considera o slăbiciune, și executa toate lucrurile mici și plictisitoare, cu o conștientiozitate impecabilă, încât seara nu mai putea de oboseală. Insa pentru ea, zilele în care suferea mai mult, erau zile de sârbătoare și pe Mirele ei, Isus, îl iubea tot mai mult.

Dumnezeu care a iubit-o atât de mult, a dus-o în loc de odihnă, în anul 1897.

Dar efectele rugăciunilor ei se văd în curând. Aproape toate rugăciunile îndreptate prin ea lui Dumnezeu au fost împlinite, după cum declarase unei colege de-ale ei că nimenea nu-i va cere ajutorul, fără ca să primească răspuns. Minunile se țin lanț, îndată după moartea ei. Pentru aceea, în mod excepțional, fără a implini 50 de ani dela moartea ei, în anul 1925 este declarată de sfântă a Pruncului Isus.

Astăzi, pelerinajele creștinilor la Lisieux, au caracterul celor dela Lourdes.

Dl Rașcu a făcut o operă creștinească prin editarea acestei cărți și am fi încântați, când am vedea dela dânsul și „Istoria unui suflet” a fecioarei din Lisieux.

T. A.

Letopisetul Țării Moldovei... de Gr. Ureche și Simion Dascălu¹⁾, ediție comentată de Const. C. Giurescu, Craiova, „Scrisul Românesc“, 1934, LXXXII, 216 pag. Lei 50.

Cu toată buna primire și elogiile aprecieri ce s'au făcut asupra inițiativei editurii craiovene „Scrisul românesc“ de a publica edițiile comentate ale clasicii români, pare că nu s'a insistat în deajuns asupra aportului ce-l aduce această inițiativă prin editarea scriitorilor noștri clasici pentru publicul mare și mai ales pentru elevi și studenți. Afară de rare cazuri, operele marilor noștri scriitori sînt neglijent și defectuos editate: greșelile abundă, cele mai multe sînt lipsite de un studiu introductiv resumativ și bine pus la punct; în schimb, prețul scandalos de ridicat.

Editura craioveană a luat inițiativa îndrăzneată de a remedia aceste neajunsuri. În acest scop a încredințat conducerea colecției distinsului prof. universitar N. Cartoian care, înconjurat de un număr de prețioși colaboratori ca C. C. Giurescu, Al. Marcu, P. P. Panaitescu, Perpessicius, Rașcu, etc., a și dat realizare programului editurii, dînd la iveală parte din operele lui V. Alecsandri, Bălcescu, Eminescu, Slavici, Neculce, Kogălniceanu, etc., cărora în curînd le vor urma alții.

Ultima ediție ieșită de sub teascurile tipografiei este „Letopisețul Țării Moldovei“ de Gr. Ureche și Simion Dascălu, alcătuită de profesorul de istoria Românilor dela Universitatea din București, Const. C. Giurescu.

Nepăstrându-și se Originalul în sa și ve-o copie după acesta — cronica lui Ureche — paternitatea ei a fost mult discutată în istoriografia română. Dl. Giurescu, în substanțialul studiu introductiv, după ce face istoricul discuției asupra paternității cronicei, ajunge la concluzia că „neputându-se deosebi în mod precis și pe toată întinderea cronicei partea scrisă de S. Dascălu de aceea a lui Gr. Ureche, pe de o parte și, pe de altă parte, „neputându-se lăsa la o parte — fără să se aducă o mutilare cronicei — ceea ce știm că se datorește lui S. Dascălu, trebuie să considerăm și pe S. Dascălu ca autor al cronicei“. Dsa, după cum arată și titlul de altfel, publică cronica plecînd dela această concluzie sub numele lui Gr. Ureche și Simion Dascălu.

Pe lângă această chestiune principală, Dl. Giurescu ne mai dă în introducerea, atât de informată și clar expusă, date privitoare la Gr. Ureche, S. Dascălu, la data scrierii cronicei, izvoarele de care s'au folosit autorii; discută apoi edițiile anterioare, dîndu-ne, în sfîrșit, prețioase lămuriri asupra ediției dsale. Prin expunerea concisă și clară, prin informația temeinică, studiul Dlui Giurescu este o prețioasă contribuție pentru rezolvarea spinoaselor probleme ce le pune cronica editată.

În ce privește textul cronicei Dl. Giurescu are marele merit de a fi reușit să ne redea cronica în ortografia limbii de azi care, fără a prejudeicia farmecul originalului, o face inteligibilă și la îndemîna oricui; numeroasele note din corpul cronicei contribuie și ele la aceasta.

Planșele cu pagini din manuscrisele cronicei, clișeele ce reprezintă diferite localități istorice, o hartă istorică, foarte utilă pentru urmărirea povestirii, un bine aranjat indice, toate acestea, adăugate celorlalte calități amintite fac din cronica editată de Dl. Giurescu nu numai un model de ediție populară a unei opere dar și o serioasă contribuție pentru specialiști.

D. Șandru

¹⁾ Fără îndoială o greșeală de tipar: în loc de *Dascălu*.

Grai și suflet, rev. *Institutului de filologie și folklor publicată de Ov. Densusianu*, vol. VI fasc. 1, 2; București 1934, pag. 408.

Apariția unei publicații de filologie trece aproape neobservată la noi, părându-se că ar interesa numai un cerc restrâns de specialiști. Este o concepție fundamental greșită și ea constituie o lacună în formația noastră intelectuală. Nu există o dragoste pentru studiul limbii, fiecare vorbind și scriind așa cum îl taie capul, manifestându-și în orice moment disprețul pentru astfel de probleme.

Filologia nu este așa cum mulți o cred, o știință aridă, care își justifică existența numai datorită tradiției, ci ea aduce servicii nebănuite culturii unui popor. Să ne gândim numai ce a însemnat pentru trecutul nostru destul de apropiat. Renașterea națională a pornit dela astfel de preocupări. Apoi câte din tainele istoriei nu au fost lămurite cu ajutorul ei! Cât de însemnată este azi cunoașterea temeinică a limbii române, ca argument în contra tendințelor din afară! Și, în plus, filologia este și o disciplină a minții, obișnuind pe cel care se ocupă cu ea, cu probitatea științifică și cu o judecată corectă a faptelor.

Datorită stăruințelor dlui Ovid Densusianu, apare de câțiva ani la București această publicație cu titlu atât de sugestiv. „Grai și suflet“. Nici nu se putea o îmbinare mai fericită a studiului limbii decât cu studiul sufletului poporului. Într'adevăr, în producțiile populare de tot felul, se păstrează o limbă mai nealterată de influențele zilnice, cu o bogăție de expresii nebănuită de mulți. Se culeg, așa dar, texte folklorice ținându-se seamă și de vorbirea populară printr'o transcriere corectă, științifică, pe baza cărora apoi se pot face studii interesante.

În acest volum, dra Alexandrina Istrătescu se ocupă de *Lirica populară din Argeș*. Continuând seria studiilor asupra manifestărilor autentice populare din Argeș face o serie de constatări și considerații asupra poeziei lirice susținându-le cu texte culese chiar de autoare. D. I. Stoian, descrie, pe baza constatărilor făcute la fața locului, *Păstoritul în Râmnicul Sărat* sub toate aspectele lui. Multe fapte sunt ilustrate cu clișee și deseme interesante. În partea III-a a studiului despre *Limba descântecelor*, d. O. Densusianu, evidențiază o serie de forme ce sunt „creațiuni proprii descântecelor“. D. I. A. Candrea publică în continuare *Glosarul megleno-român*. D. D. Șandru și F. Brânzeu publică, tot în continuare, studiul *Printre ciobanii din Jina* (Sibiu), dând texte și un glosar de cuvinte caracteristice acestui sat păstrător de tradiții și obiceiuri dispărute aiurea. „*Descânțecce din Moldova*“, interesante pentru limba lor specifică, publică dl. Al. Vasiliu. Introducerea care o face dsa, putea fi mai lungă și mai substanțială. Dl. L. Preda în „*Formele auxiliarelor de viitor va și vom*“ susține părerea mai veche a dlui Densusianu.

Urmează „note“ și „rectificări“ datorite dlui Densusianu, Candrea, Iogu, Al. Istrătescu etc.

Volumul se încheie cu „dări de samă“ dintre care reținem pe aceea a dlui T. Papahagi despre „*Aromânii*“ de Th. Capidan; a dlui Densusianu despre „*Românii în v. IX—XIV pe baza toponimiei și onomasticeii*“ de N. Drăgan și, mai ales, pe aceea asupra „*Dicționarului enciclopedic-illustrat*“ al dlor Candrea și Adamescu.

Peste tot se remarcă discuția obiectivă a problemelor putând servi tuturor ca model de discuție științifică

Din această schițare sumară, a cuprinsului, oricine se poate convinge de cece am spus la început, că filologia nu este o știință de disprețuit.

Meritul cel mare revine dlui Densusianu, pentru sacrificiile care le-a făcut mereu cu tipărirea acestei reviste, având în considerare faptul că ministerul, probabil pentru eternele economii bugetare făcute tot acolo unde n'ar trebui, a tăiat întreaga subvenție pe care o da „Institutului de filologie și folklor“.

Rămâne mângâierea pentru d. Densusianu, că servește desinteresat progresul acestei științe cât și renumele nostru de popor „cult“.

Bulletin linguistique, publié par. A. Rosetti, II. 1934, pag. 250.

Fonetica experimentală, ca disciplină ajutătoare a filologiei, începe să câștige tot mai mult în importanță. Într'adevăr, precisiunea aparatelor de înregistrare a diferitelor aspecte ale sunetelor, cum și fonograful cu ajutorul căruia se înregistrează texte dialectale, au mai multă importanță pentru lingvist decât înregistrările făcute cu ajutorul urechii.

Pe lângă Facultatea de litere din București, există și un „Laborator de fonetică experimentală“ unde studenții sunt inițiați în genul acestor cercetări și unde, cu ajutorul aparatelor, se studiază diferitele aspecte ale limbii. Laboratorul posedă o întreagă „arhivă“ de discuri fonografice cu înregistrări din diferite regiuni ale țării, arhivă care se augmentează mereu, după posibilități.

Ca publicație a „Laboratorului“, apare anual acest „Bulletin linguistique“ redactat în limba franceză (se pot scrie articole și în limba germană sau engleză) fiind astfel mai ușor accesibil lumii științifice străine. Se tipăresc articole de specialitate și de fiecare dată câte o „anchetă lingvistică“, făcută într'o regiune românească oarecare.

Inserăm titlul interesantelor articole care se publică în acest volum, fără a intra în amănunte, ne cadrând cu scopul nostru de simplă prezentare, cei interesați putând recurge în bună voie la însăși publicația: D. A. Rosetti: *Fonetica și fonologie* apoi *Observații asupra diftongilor și Despre — n spirant în graiurile dacoromâne actuale*; E. Petrovici: *Pseudo I final din l. română*; A. Graur: *Cuvinte „reconstituite“ și cuvinte atestate*; d. Treml: *Accentul dinamic al cuvintelor ungurești încetățenite în limba română* I. Byck: *Repețirea în limba română*; D. Șandru: *Țara Moșilor* (cu un studiu introductiv și 50 texte înregistrate cu ajutorul fonografului, redată în transcriere fonetică) interesant pentru fenomenul rotacismului. Partea informativă a „Bulletinului“, putea să fie ceva mai bogată, dar acest fapt nu scade cu nimic din importanța lui științifică.

Apărând și în condiții tehnice ireproșabile, *Bulletin linguistique* se situează dela început printre publicațiile cari numai un bun renume pot aduce științei românești.

Revue de Transylvanie, tome I. No 2, August 1934.

Avem în fața noastră acest al doilea număr din excelenta revistă de propagandă antirevizionistă, care apare la Cluj sub supravegherea dlor Silviu Dragomir și D. D. Roșca. Se vede că, cel puțin acum, după ce am stat 15 ani cu brațele încrucișate, ne-am convins de necesitatea documentării ample și obiective a realităților ardelenene în fața deșănțatei propagande ungurești, care tinde să cucerească simpatii în țările din apus, atât de puțin informate.

Și de astădată, un material bogat, susținut de încercate condeie la nivelul înalt al discuției obiective — așa cum trebuie să procedeze orice publicație serioasă — aduce lămuriri și spulberă afirmații pătimașe revizioniste.

În articolul de fond, prilejuit de vizita regretatului L. Barthou în România, se subliniază atașamentul Franței pentru politica de pace și, în deosebi, pentru România întregită. Desigur că autorul acelor pagini nu se gândea că vom pierde, în împrejurările tragice cunoscute, un devotat prieten al României, care declarase în gara Cluj atunci când a venit să ne vadă: „Țara voastră frumoasă, pe care o cunosc de azi dimineată, cu cerul ei de un albastru splendid, populația sa atât de atașată poporului meu, mă încântă și mă emoționează. Fără a cunoaște țara voastră frumoasă i-am cercetat istoria, luptele sale în trecut, eforturile către progres și, peste tot, credința-i neclintită care a păstrat totdeauna alianțele de sânge și de ideal comun“. Câți oare dintre oamenii politici streini vor mai putea spune astfel de cuvinte despre noi? Câți nu ne cunosc decât superficial sau de loc? De aceea se cuvine să-i informăm noi ca să ne cunoască așa cum suntem.

Scrind despre „*Graiul din Transilvania*“, dl prof. S. Pușcariu, arată că, Transilvania n'a constituit nici odată o unitate diferențiată de celelalte regiuni românești ci din contră s'a înglobat în totalitatea românească. Nici unul din orașele din Transilvania n'a fost pentru Români un centru de atracție, nici Sibiu, cetate săsească, nici Clujul, cetate ungurească; din contră. Românii din Transilvania au gravitat spre compatrioții de peste munți de care li uneau credința, limba, interesele economice și un sentiment de solidaritate“. Toate acestea au făcut ca graiul Românilor din Transilvania să nu ia o dezvoltare aparte ci să se înglobeze în ansamblul limbei românești.

Dl Augustin Caliani, Directorul învățământului particular și confesional, scrie cu multă competență și documentare despre: „*Învățământul minoritar în Transilvania*“. În prima parte a studiului se ocupă de starea învățământului ardelen sub stăpânirea ungurească. Începând din 1867, politica școlară ungurească tindea la anihilarea educației și învățământului național în școlile profesionale a căror limbă de predare era alta decât cea ungurească. „Idealul politicii școlare era de a impune o singură limbă, o singură cultură în toate școlile primare din Transilvania și Ungaria“. În deosebi după 1880 observăm o adevărată inflație de școli cu limba de predare ungurească, acolo unde nu aveau nici o rațiune de a exista, dată fiind marea majoritate a elementului neunguresc. Datele oficiale, tablourile comparative, pe care le dă dl Caliani sunt

elocvente. Reținem în ce ne privește că în timp ce la 1880, existau 2750 școale primare românești, la 1914 existau abia 2170, pe când cele unghurești dela 1334 în 1880 s'au înmulțit la 2801 în 1914, Dintre acestea 1663 erau întreținute de stat.

Conclusia ce se desprinde de aici e clară pentru toată lumea: Ungurii nu numai că nu sprijineau deloc învățământul celorlalte neamuri conlocuitoare, dar mai mult, îl împiedecau prin orice mijloace de a se desvolta, lozinca lor fiind maghiarizarea tuturor fie chiar forțat.

În învățământul secundar situația era tot așa de jalnică. La 1914, existau 211 școli secundare unghurești, față de 19 românești, deși majoritatea populației era românească. Se manifesta tendința de suprimare treptată și a acestor așezăminte de cultură românească.

Imprejurările fericite de după războiul mondial au pus capăt acetei ofensive maghiarizatoare. Conducătorii noștri, au aplicat la început un regim de tranziție reparând nedreptățile istorice, dar lăsând minorităților dreptul de a-și avea învățământul în limba lor. Această toleranță românească, a dus la întreținerea în școlile minoritare a șovinismului alimentat de speranțele revizioniste de afară. În loc ca școlile acestea să fie factori de progres și bună înțelegere, de adaptare la noile condiții de viață, datorite toleranței noastre sunt adevărate focare de ură.

Așteptăm ultima parte a acestui interesant studiu al dlui A. Caliani, despre: *Învățământul minoritar sub regimul legilor școlare românești*, pentru a putea reveni cu anumite constatări, ce le impune această însemnată problemă.

D. G. Sofronie, într'un judicios și bogat studiu de drept internațional, demonstrează valabilitatea juridică a clauzelor teritoriale cuprinse în tratatul dela Trianon.

Ocupându-se de *Statistica Românilor din Trans. în v. XVIII*, d. Z. Pâclișanu face un istoric al chestiunii și bazat pe date cunoscute dar interpretate greșit de alții, ajunge la concluzia că populația românească din Transilvania a avut în decursul timpului o dezvoltare normală, că nu poate fi vorba de o „românizare” artificială, prin imigrare de peste munți așa cum susțin Ungurii. Datele comparative publicate de dsa, ne arată din contră, o creștere inexplicabilă a elementului unghuresc, în tot decursul v. XVIII.

Sumarul este complectat cu bogate „note” și „dări de seamă”, toate tinzând la o informare precisă asupra problemei revizioniste

Nu ne putem explica dece ziarele și revistele noastre, cu mici excepții, gata să ridice în slavă tot ce se scrie în străinătate — (am văzut reviste românești cu apucături internaționaliste, care se ocupă în mod constant de publicații franțuzești, nemțești ori unghurești), au trecut sub tăcere nobilele străduințe ale acestei reviste, cum și incontestabila ei valoare științifică.

Să fie, oare, aceeași inconștientă desconsiderare, de care aminteam și altă dată, a tot ceea ce este inițiativă și știință românească?

V. Stoica